

XLV-LETO

5-ŠTEV.

LJUBLJANSKI

ZVON

IZDAJATIŠKOVA ZADRUGA
L J U B L J A N A

1

9

2

5

Vsebina zvezka za mesec maj:

1. Fran Albrecht: Pismo očetu	257
2. Juš Kozak: Šentpeter. (Dalje prihodnjič.)	258
3. Karlo Kočjančič: Iz zbirke «Večna plamenica»	271
4. Dr. Ivan Prijatelj: Dostojevskij. (Dalje prihodnjič.)	272
5. Angelo Cerkevnik: V vrtincu. (Dalje prihodnjič.)	283
6. Václav Burian: Doneski k starejšemu češkemu repertoarju v slovenski dramatik. (Konec.)	291
7. V. Blasco Ibáñez: Steklina	297
8. Fran Albrecht: Dve pesmi	304
9. Li-Tai-Pe + Pavel Karlin: Pomladna noč	305
10. Jernej Jereb: Suženj demona. (Dalje prihodnjič.)	305
11. Književna poročila	311
Fran Albrecht: Epilog «Veroniki Deseniški». (Konec.) — Janko Samec: Ivan Cankar, Il servo Bortolo e il suo diritto. (Konec.) — R. P. Petruška: Pavel Perko, Z naših gorá. — Kočjan: Branimir Čosić, Vrzino kolo. — René Martel: Maurice Lange, Le comte Arthur der Gobineau. (Konec prihodnjič.)	
12. Kronika	319
A. D.: V. Blasco Ibáñez	

„LJUBLJANSKI ZVON“

izhaja v posameznih zvezkih ter stane na leto 120 Din, za pol leta
60 Din, za četrť leta 30 Din, za inozemstvo 140 Din.

Posamezni zvezki se dobivajo po 15 Din.

Odgovorni urednik: Fran Albrecht.

Uredništvo ne vrača rokopisov, ki jih ni naročilo.

Upravništvo se nahaja v Prešernovi ulici št. 54.

Last in založba «Tiskovne zadruga», r. z. z o. z. v Ljubljani.

Tiska Delniška tiskarna, d. d. v Ljubljani.

Fran Albrecht / Pismo očetu

Zdaj, ko utonil si v vesoljno noč,
ki je nemara bolj svetla in žarka
ko tu na zemlji najsvetlejši dan,
ko si odšel, da več se ne povrneš
in se povračaš le v spominu náse,
ker nisva videla se pred odhodom,
da bi molčala zadnji, bridki molk,
pošiljam Ti poslednje svoje pismo
(v uteho sebi, če ne boš ga bral):

Če res so zarje onkraj teh prepadov,
ki našo noč delé od večne luči,
da ta, ki je nekoč trpel na zemlji,
se v njih napije večnega Soglasja:
potem si blažen, ker si našel cilj,
ki nezavedno si zaman iskal ga,
popotnik blodni, na tej temni zvezdi.

Če sem Te jaz kdaj sodil in mrzil
— vsak sin mrzí očeta, da je rojen —:
odpusti, oče! Vedi: to ni res!
Jaz sem hvaležen za to iskro v sebi,
ki mi je dala dih; in za duhá,
ki je prešibek, da bi bil popoln;
za čuvstvo, ki nestalno frfotá
in za nagone, ki bolé me v krvi.

Zdaj vem, da Te ne morem in ne smem
zanikati; in vem: mi vsi smo le
otroci svojih mater in očetov.

Vsi v krvi nosimo njih tajno bol.

*Ali je to pismo?
Lab: 13/6*

Juš Kozak / Šentpeter

(Nadaljevanje)

Berač

Ko se je storila noč, je izginil Luka med njivami na ljubljanskem polju. Zemlja je izžarevala gorkoto, katere se je čez dan napila. Visoko gori na nebu so krožile zvezde nad temno poljano. — Luka je stopal počasi po mehkih tleh. Nocoj se ni oziral proti nebu, kajti smehljajoče oči je povešal k tлом in izbiral pot bolj na slepo. Že zjutraj je izvedel, da je Mara pričela roditi. Sedaj je pričakoval kakor otrok sv. Miklavža. Sam sebi se je smehljajal.

Od časa do časa mu je sicer zameglila čelo bojazen, da ne bi Mara zavrгла otroka. Odkar je pri stari, čemerni teti v Tomačevem, se ni nič izpremenila. Z nejevoljo je nosila dete pod srcem in starka jo je venomer podpihovala. Parkrat se je Luka sešel z njo zadaj za vasjo in vselej se je s težavo premagal, da ni vzrojil.

Medtem so se oglasili murni po vsej poljani. Ubrano zvenenje je vstajalo proti nebu.

Luka se je zopet nasmehnil. «Ko bo zagledala otročička, se ji otaja srce,» je pomislil in se zazrl predse. «Mogoče je že? Morda jutri zjutraj? E, s prvo roso bom že gori.»

Nosnice mu je dražil težki vonj preorane zemlje. Pesem murnov je narasla do neba. Luka se je ustavil in legel na zemljo. Grizel je travnate bilke ter poslušal.

Dolgo je že ležal, zatopljen v svojo dušo, ko se je nenadoma zganil. Nekdo je zadel ob njegove noge. Luka je iztegnil roko ter zagrabil neznanca za členke. Pred njim se je zamajalo. V tistem hipu pa je že sedel poleg njega človek, ki je široko odpiral usta ter jecljal od strahu: «Hudič, saj bom dal nazaj!»

Luka se je od srca nasmejal in približal tujcu obraz. Spoznal ga je. V travi je sedel Pušlec, poizkušajoč se ritensko odmakniti. Prepaden je izpraševal: «Ali si človek, ali hudič?»

«Hudič, pravi hudič,» se je režal Luka.

«Oh, gospod Luka, tako sem se prestrašil.»

«Da si hotel vse povrniti, kar si ukradel.»

«Vi veste?»

«Seveda vem, da kradeš vse svoje življenje. No, kaj si pa danes ukradel?» Berač se je ojunčil in pomislil: «Nič ne ve.» — «Rožni venec sem vzel, gospod Luka, saj veste, nas eden nima denarja za odpustke.»

«Kajpada, za odpustke skrbiš. Zate bi jih morali na vogalih zastonj deliti.» Luka je vedel, da berač laže. Spomnil se je, da je bil v Dravljah namenjen proti domu. «Eh,» si je mislil, «pravica mu je za petami, pa se je skrnil v noč. Ta je najboljša tolažba za vse, ki se spro s svetom.»

«Pušlec, mene ne briga, kaj si počel v Dravljah. Če si izpodnesel postavi noge, te prekleto premikastijo vsi, ki jo podpirajo. Tvoja stvar. Kam jo pa ubiraš zdaj?»

«V domačo vas grem, da se malo oddahnem in počijem.»

«Kaj si rojen pri Savi?»

«Tako pravijo.»

«Kdo pravi?»

«Rekli so, da v Tomačevem.»

«No, potem imava eno pot. Kje si pa doma?»

«Vraga, kje, za Savo!»

«Kako za Savo?»

«No, tam za Savo je dosti sveta.»

«To se pravi, v grmovju?»

«Nič drugače.»

«Kakor zajec?»

Pušlec se je zakrohotal: «Kakor zajci. Zdaj jih ne smejo loviti!»

Zamišljeno je Luka izpregovoril: «Gospodka ima vsak čas pravico na zajce.» Vzravnal se je in prisedel bliže k beraču. Naslonil je glavo na koščena kolena in prisluhnil. Murni so glušili sluh.

Nato je povzel iz sebe: «Kje imaš pa mater in očeta? Sta umrla?»

«Očeta in mater — vraga — saj me menda še v krstnih bukvah ni.»

«Ju nisi poznal?»

«Poznal?» Berač je malo pomislil, nato se je zasmel s hripavim glasom: «Nemara sploh nisem od očeta. Vsaj od enega ne. Mati me je z vetrom ujela in v resju pustila. Ko so me pobrali v savskem grmovju, sem se venomer cmeril, kakor so pravili. Najbrž me je zeblo. Bogat kmet me je vzel k sebi in zredil.»

«Pa se ti ni nikoli tožilo po očetu?»

«Kako bi se mi! Kmet je pretepal svoje otroke in mene. Če bi imel mater in očeta, bi me dva klestila. Zakaj bi me dva?»

Luka je obmolknil in se zagledal predse: «Nemara ga je v takile noči povila?»

Molčala sta. Berač si je sezul raztrgane čevlje in si z legnatjo popravljajal cunje. «Prekleto se človek naveliča trapanja po svetu.»

Stegnil je bose noge v travo ter vzdihnil: «Eh, zemlja žge, zemlja hladi!»

Luka pa je premišljal: «Še toliko niso storili zanj, kolikor stori vrabčevka za svoje!» V srcu ga je bolelo. Tiha bojazen mu je dramila dušo: «Kaj bo z njim, nocoj ali jutri rojenim?» Pred človekom ga je grozilo. A neka temna sila ga je nagovarjala, da bi pogledal v to dušo, ki živi pod umazano srajco.

«Kako si živel?» je vprašal.

«Potem?» Pušlec se je naslonil na komolce in gledal v nebo. «Tepel me je in tepel. Dokler sem bil smrkavec, je že šlo. Potlej sem se pa uprl. Takrat bi me nemara oče ukrotil, bogsigavedi, kako bi živel danes. Nemara še bolj neumno. — Delati bi se bil navadil. — Zvečer je bilo. Prignal sem krave od Save, jih opravil in pred hlevom sedé sem čakal na večerjo. Pa pride kmet, pijan. Zavali se na prag in me pokliče: ‚Fant, pojdi sem in sezuj mi škornje.‘ Sem že vstal. Pa je nekaj šinilo vame in sem sedel nazaj. Gledam ga, on bulji vame, kakor bi ponorel. Še enkrat me pokliče. Prekleta, da ni hotel verjeti. Skobali se proti meni: ‚Kaj ne boš sezul čevljev?‘ ‚Na!‘ mu pravim in še dobro vem, da sem pljunil po cigansko. Hudiča, ali me je zgrabil! Bije in bije, da kar cunje lete od mene. Vrže me na tla. ‚Boš sezul?‘ ‚Nak!‘ Grizel sem si ustnice, tako me je bolelo. Vzame bič in me z debelim koncem. Kristus, kaj takega nikoli več! Tako me je zmlatil, da mi je zadaj kožo posnel. Parkrat se mi je zvrtilo v glavi, ko me je s čevlji ocebalo. Ampak čevljev bi mu ne bil sezul, če bi me bil ubil. Vso noč sem stokal v hlevu.

Domača dekla, ki me je imela rada, me je polivala z vódo. Ko sem zjutraj odprl oči, se je svetlikalo. Toliko, da sem se skopal pokonci. Trajalo je, da so se kosti sprijele. Zmuznil sem se iz hleva in šel. Takrat sem bil že fant. Zatekel sem se k Savi in se skrili v goščo. Vem, iskali so me, a Pušleca ni bilo nazaj!»

Luka je poslušal. «Kaj pa potem?» je vprašal pridušeno.

«V mesto sem šel. Delo sem dobil. Po šentpeterski cesti sem pomagal. Enkrat pa sem se zmisli. Hudič, sem dejal, če ste me spravili na svet, me pa še redite.»

«Potem si kradel?»

«Tudi!»

«Zaprli so te parkrat!»

«Tudi!»

«Dve leti si že sedel.»

«Res je.»

«Še moji teti si kradel.»

«Res je, gospod. Ko so me izpustili, sem bil že truden in sem prišel beračiti. A nikoli tako ušivo kot drugi; zmeraj z eno nogo v oštariji, z drugo na cesti. Harmonike ne zna vsak tako nategniti. Zdaj sem že star, roke se mi tresejo. Na stara leta sem začel norce briti, za otročičke. Še sam se nasmejem. Veste, gospod, z beračenjem gre človeku duša iz telesa. Trd je tak zaslužek. Veste, beraču da tisti, ki je ošaben, ali pa ki ne pozna denarja. Prave čebelice obrnejo trikrat vsak krajcar.»

Čeprav je Luka vsak dan gledal tega norčavega berača, ga vendar ni nikoli pogledal kot človeka, zato ga je danes presunila pripoved. Jasnejše kot kdaj se je zavedal, da je bil potreben le dober korak in on sam bi živel v Škrjančkovi in Pušclčevi družbini. Premišljajoče oči so se izgubljale v nočnih teminah nad poljem. «Morda me je le Mara obdržala?»

Pušclč se je razgovoril. Široko se mu je režalo kosmato obličje. *Pušclč* obrnjeno proti nebu.

«He, he, kdo ve, če živi še kje človek, toliko tepen pod temi božjimi zvendami kot jaz in še vedno dobre volje. He, he, gospod! Tepli so me pa, topli! — Enkrat sem pil z mesarji pri Pacu. Za mizo so se smejali drug drugemu in si ogledovali mconate, žilave roke. Saj jih poznate, človeka je kar groza pred njimi. Stavili so, da ne vzdrži nihče pet udarcev na zadnjo plat. Hm, sem si mislil, Tomačevca ti je kožo pognel, več ti ne morejo storiti. Pa so stavili name. Rečem vam, gospod, na oni svet sem pogledal, ampak stavo sem le odnesel. Pet lepih tolarjev. Ali ste že slišali, da bi kdo tako denar služil? E, v Šentpeteru se dobro živi, samo izmisliti si je treba kako. Včasih je zadosti, če s prstom prav pomigneš. Jaz sem zdaj že prestar, berači za mano bodo morali drugače...»

«Prekleta duša, ni neumen!» je premišljal Luka. Nato je vprašal: «Imaš kaj otrok?»

«Križ božji, gospod!» se je nuzal Pušclč, «take neumnosti sprašujete. Kdo pa je že na svetu vprašal berača, če je imel otroke. Oh, kakšne neumnosti!» Nekaj časa se je smejal, ko ga je Luka trdovratno gledal, je prišel mvrtači: «Janez Krstnik ima hčer, obesil se mu jo, pa je ves nor vanjo. Ampak mi... he... he... za otroke je treba srca, dobrega srca, kje naj-ga jim damo mi? Dokler smo mladi, sejamo otroke, kakor so nas vsejali. Bog jim daj milost za doto. Ko se pa postaraš, ti uide še to pri podplatih. Vse dobiš na svetu v bogajme, samo srca ne; to je za storije, gospod.»

V Luki je odmevalo: «Srca je treba za otroke, srca.» Nevede je glasno pritrdil. «Gorje mu, ki jih tako tjavendan rodi.» Zganil se je. Tudi beraču je rosa pala na noge. Obul se je.

«Pojdiva!» je dejal Luka.

«Do hoste vas spremim!»

Luka je pogledal predse. V temo je dihnila svetloba. Groza, s katero je gledal v odprtega človeka, ga je prešla. Obenem pa se mu je vzbudila neka čudna mržnja do berača, da ga je na prvem križpotju pognal.

«Le pojdi na levo, je bližje do hoste, če si se sporekel s postavami.»

Berač ga je pogledal z odprtimi usti od začudenja. «Gospod, v Tomačevem se vidimo. Tja hodi pregañjana zverina pit. Če se vse lepo konča, bo še lepo življenje.» Pomežiknil je in izginil.

Luka je nadaljeval pot proti vasi. Vse trave so se nagibale proti vzhodu. Glasno se je razgovarjal sam s seboj: «Vsi ljudje pojejo eno, da bi se lepo končalo! Hm, vsak bi rad iz svoje kože. Jaz pa, za vruga, nisem še nikoli tako mislil.» Medtem je nenadoma obstal pred krčmo, kjer se je na pragu razgledaval gospodar.

«Kaj pa je tebe prineslo, Luka, kupuješ?» ga je veselo pozdravil krčmar. — «Pojdiva v hišo, lačen in žejen sem!»

Oni ga je nejeverno ogledoval, postavljajoč predenj klobase in vino. «Imaš že kupljeno?»

Luka se mu je zasmel. «Danes ne maram voličkov, majhnega otročička bi rad, dolgčas mi je.»

«Ha, ha, ti jih znaš trositi Luka. No, ne bo težka, tamle pri sosedovih je taka iz Ljubljane. Včeraj se je pričelo, skrivajo, pa le ne morejo prikriti. Da bi ga le srenji ne pustila, ker, hm, menda ne bo obstala.»

Luki se je zmračilo čelo. Hitro je zvrnil kozarec. «Tako praviš.» V tistem hipu je bil že pokonci, pogledal še skozi okno in planil skozi duri. Krčmar je začudeno zrl za njim. Luka je klical iz veže: «Pripravi jed in pijačo!»

V dveh skokih je bil pri sosedovih. Postarna ženica, ki se je motovila krog ognjišča, se je od strahu skoro sesedla. Luka ni čutil, da je zadel z glavo ob podboje, ko je planil v izbo.

Na postelji je ležala Mara. Obličje je bilo zelo izpremenjeno. Težke, potne srage so blestele po čelu in gosti lasje so se vsipali po postelji. Vila je bele roke. Ko je videl, kako ji plamte oči, se je zdrznil.

«Mara!» je vzkliknil in jo prijel za roko. Starka se je približala iz veže in s sovražnim očesom motrila prišleca.

«Luka, umrla bom!» je zaječala Mara.

«Neumnosti. To imate od greha,» se je zadrila starka.

Mara ni odgovorila. Upirala je vanj oči za pomoč, kakor ga še nikoli ni prosila. A že v tistem hipu jo je napadlo, kri ji je udarila v glavo, krčevito se je spenjala. Kakor zblaznela si je pulila lase, da ji je cel šop ostal v roki. Luka jo je dvignil k sebi in jo držal v naročju. Na ustnicah so se ji pokazale kaplje krvi, ker si jih je v strašni bolesti razgrizla.

Luka ni čutil ničesar drugega, kakor sovražstvo do smrti, ki je stala poleg postelje. Oklenila se ga je okrog vratu, da je s težavo dihal. Niti ganiti se ni mogel.

Starka je stala ob vznožju in škropila z blagoslovljeno vodo.

Napad je minul in Luka je zdrsel na stol poleg postelje. Solnce je lilo na oba. Ona je ležala brez sence življenja. Solze so ji tekle izpod vek.

Luka je zagrebel glavo med dlani in mračno čelo je izražalo temne misli:

«Kaj? Če se maščuje nad njo, ker ga je pričakovala s sovražnim srcem?»

«Luka, umiram,» je zarjula. On je ponorel s svojo močjo. Mislil je, da jo zdrobi.

Ko je solnce žarko posijalo, se je zgodilo. Zagledal je pred seboj majhnega, drobčkanega otročička, ki ni niti dihal.

«Mrtev!» je dejala starka ter se pokrižala. Pretresla ga je groza. Spustil je Maro in dvignil stvarco. V tem hipu je zajokalo.

«Živi, živi,» je kričal Luka. «Živi!» Mati je pogledala belo in legla nazaj.

«Na, vzemi ga!» je zopet kričal Luka nad starko, kakor bi se ga bal, ali kaj. «Če mu skriviš las na glavi, gorje ti, ženska!»

Potem je sedel k postelji in se smehljaj. Ona ni odprla oči. A dvignila je roko in on jo je božal.

«Žejna!» je zašepetala.

Dal ji je vode in zopet prisedel. Čudne misli so mu blodile po glavi: «Zadnji Zamejec se je rodil. Zadnji Zamejček.» V prsih se je oglašalo nekaj trpkega: «Kaj bo z njim, s tem Zamejčkom, ali bo živela ta sreča? Še Zamejčevega imena ne bo nosilo. — Eh, saj še tisti iz resja žive,» se je tolažil. Ozrl se je na Maro. Ležala je pokojno, tako čudodelnega miru še ni videl Luka na njej. Zato ga je navdala sladka misel: «Morda bo še vse dobro». Vstal je in stopil v sosednjo, temno izbo, kjer je ležalo dete. Hotel ga je prijeti z nerodnimi rokami, ki so se pa zbale drobčkane stvarice.

Sklonil se je k njemu in ga z drhtečimi ustnicami poljubil na čelo. Nato se je hitro obrnil.

«Saj ne bo živelo, take škripiče še nisem videla,» je godrnjala starka, a vendar z nekoliko milejšim glasom.

«To ti rečem, stara, ne črhni živemu človeku, da si me kdaj v življenju videla. Pridi po vino in jed tja h krčmarju. Plačam jaz.»

Starki se je razjasnilo obličje: «Sem rekla, še nisem videla denarja, kar je pri meni!»

Luka se je še enkrat ustavil pred posteljo. Temne misli iz noči je preganjala neizmerna sreča, da ima sina, s katerim sicer ne ve, kaj bi počel. Bil je ponosen in ves prevzet. Ko je odhajal skozi duri, je pomislil: «Vraga, kaj poreče Tomačevce?»

Hitro je planil v krčmo: «Lačen sem!»

«Kje pa noriš? Gnjat sem narezal, vino pripravil, pa te ni. Luka, meni se zdi, da nisi pri zdravi!»

«Tako. Si mislil? Zdaj sedi in pij z menoj, da si napojiš suho pamet. Danes ti izpijemo, česar še nisi krstil za druge kristjane. Vem, da ga imaš, dobrega; zdrava pamet gori ali doli, svet se, pravijo, vrti pod nami, zvečer bomo stali vsi na glavah.»

Pila sta do večera in z njima vsi, ki so prestopili prag.

Krčmar je že lezel pod mizo. Luka se mu je smejal: «Pripravi se! Moj dan še ni končan. Ugasni leščerbo!» Zleknil se je po klopi in zaspal.

Ko se je prebudil, se mu je v veselje naselila skrb. Pred očmi je vstajala Mara. Kako mehko in sladko je govorila. A Luka je imel bistre oči. Zavedal se je, da je včeraj ležala v težkih bolečinah in se borila s smrtjo. Zato je postajal v duhu nezaupen, zase in za otroka.

Zunaj pred hišo je zaslišal veselo otročje smejanje in kričanje. Dečad se je gnetla pred pragom in se zaganjala v nekoga. Takoj nato se je razlegel hripavi Pušelčev glas.

«Travca bo postelja,
in zelena vejčica, vejčica,
bo mi odejčica!»

«Pušlec je prišel. Daj mi rožo!» so kričali vsi vprek in Luka je videl skozi nizko okno, kako se vrti berač med njimi. Ves je bil ozaljšan z rožami, za klobukom je nosil lipovo vejo. Kmalu so se oglasili koraki v veži in ko je stopil na prag, se je globoko priklonil. «Šo dejali, da sem povabljen!»

Luka se je veselo zasmel. «Le prisedi! Daj mu vina in jedi! Ti pa zagodi, da mi boš preganjal skrbi. Tisto daj, — kako bom ljubila? —»

Po sobi so se razlili glasovi harmonike. Luka je ginjen poslušal, ker pesem je bila njegova najmehkejša stvar. Vsa preteklost je oživljala v otožni pesmi. Zamišljen je sedel, s podprto glavo, dokler ni nenadoma bruhnilo iz njega.

«Daj, zagodi in nategni, da se bo slišalo tja... tja ven!» se je popravil in se skoro prestrašil lastne besede.

Dolgo popoldne se je razlegala harmonika in Pušlec je pri polnem bokalu veselo mežikal z očmi.

Proti večeru se je Luka izmuznil iz sobe: «Počakaj me!» je naročil beraču in se previdno podal k Mari.

Komaj ga je zagledala starka v veži, je zopet zagodrnjala. Luka ji je nekaj stisnil in stopil v izbo, kjer je bilo mračno in zatoхло.

Čudno se mu je zdelo, da nima Mara otročička pri sebi. Ko se je prebudila, ga je mirno pogledala.

«Kje je otročiček?» Pokazala je v čumnato. V zadušnem ozračju je ležalo, še drobnejše in slabotnejše.

Luka se je raznežil, se sklonil nad njim s toplim očesom.

«Oh, otročiček moj, materino kri bi bilo treba priliti tvoji. Kaj bo iz tebe?» Podal se je k Mari. Nič več ni občutil toplote, ki je včeraj žarela iz njenih besedi. Roka je bila hladna. Zapeklo ga je, ker je vedel, da se ni motil.

«Komaj čakam, da pojdem domov!» je govorila zdolgočaseno. «Gotovo bo vse zastalo.»

Luka je previdno vprašal: «Kajne, da si se premislila, otročička vzameš seboj?»

Obrnila se je k njemu in se komaj vidno nasmehnila: «Ne vem. Danes sem utrujena, se že še pomeniva. Najbrž ne. Pojdi, Luka, teta te ne vidi rada, potem še bolj godrnja. Otroka že tako ne more videti. Pošlji ji kaj!»

Ostrmel je. Marine oči so sijale mrzlo, v njih zenicah je prežal nov račun. Luka ga je videl, zato se je molče okrenil.

«Pazite na otroka!» je dejal hladno in odšel žalosten brez pozdrava. Ko je stopal mimo starke, je zaškrtal z zobmi.

Zunaj so zagorele savske hoste v večerni zarji. Čudovita tišina večera je ležala nad zemljo in v njej se je srce še toliko bolj zavedalo svoje otožnosti.

Molče je zopet sedel za mizo in se zagledal skozi okno. Na obronkih polja, padajočega proti Savi, so stali samotni hrasti. Med vejami je ugašala večerna luč.

«Ne, ne,» je ponavljal Luka, «te oči ga ne bodo imele nikoli rade. Prekleta so mrzle.»

Zgrozil se je nad otrokovo usodo. Tako se je zamislil, da ni čutil več ljudi poleg sebe. Pušlec je previdno pričel na harmoniko, a Luka je vzrojil in mu zapovedal mir. Neprestano je strmel v mrzle Marine oči.

Ljubezen in skrb sta ga privezali na življenje, od katerega bi se sedaj nerad poslovil. Kadar je v prejšnjih dneh pomislil na konec, ga ni nikoli zapeklo v duši. Tako preprosto se mu je zdelo, končati na zgrešeni poti. Zavoljo malega bitja, ki še ne loči dneva od noči, in zavoljo tistih mrzlih oči je čutil, da se približujejo grenkobe polni dnevi.

Temna noč je ležala nad savskim poljem. Luka je še dolgo bedel in strmel predse. V teh mrtvih urah je usoda čudno posegla v življenje pod Gradom.

Blazen glas je pri Hostarju predramil Marijo iz polsna.
«Umr! bom!»

Od tistega jutra, ko sta se prejšnji dan vrnila iz Dravelj, je ležal Rok v vročici in je brlela lučka pred patronovo podobo. Zdaj je osvetljevala zabuhlo, zelenkasto sivo obličje. Čeljusti so šklepetale.

«Umr! bom! Hudič je zmagal!» je rjovel, ne več človeško, temveč z nekim nadnaravnim glasom, da so Mariji potne srage orosile čelo. — Ničesar ni videl, čeprav so mu oči izstopile iz votlin.

«Ne, ne... umreti...» se je branil ter otepal z rokami. «Sveti Rok... vsi ste me izdali. Prekleti, prekleti. Oče, žena, vsi!»

S težavo se je nekoliko vzravnal, kakor bi hotel kvišku.

«Nočem umreti! Hoditi pokonci! Ne v jamo! Tema je, zebe, stiska, duši... nič solnca, ne hiše, ne konj, ničesar ne bom videl... vi pa živeli, živeli... slišite, nočem umreti.» Divje je hreščal z zobmi. Marija je dreenela od strahu.

Nenadoma se je zgrudil nazaj, zakrivši obraz z dlanmi.

«Pridi, Marija, pridi!»

Pristopila je k postelji.

«Pomagajte, ljudje! Iztrgajte me hudiču. Zakaj me tlačite v grob? zakaj? Vse vam dam, samo rešite me! Marija, ti bi rada, da bi umrl?» — Njo so polile solze: «Rok, ni res!»

«Res je, res. Moj sinček, kje je moj otrok? Oh, če bi revček vedel, da jutri ne bo več očeta med živimi! On bo rasel, jaz pa gnil v jami. Nikoli ne bo dal očetu roke, da bi šla k maši.»

Marija mu je držala roke, ki so pekle kot živ ogenj. Pričel je jokati in izgubljeni zavest. Ona je vila roke, ker ni mogla pomagati.

Pred seboj je zagledala blešasto obličje, strmeče v okno.

«Vidiš, vidiš... mačka, pes, pes, mačka, le daj! Sultan, zagrabi, raztrgaj hudiča, hudiča!»

Zarezal se je, da jo je pretreslo do mozga.

Nato so se pričele steklene oči groziti. Obračal jih je v votlinah od blaznega strahu. Z rokami se je grabil za vrat.

«Črvi, črvi, že lezejo... zebe... oh, črvi!...» Trgal je s sebe srajco in hropel, kakor bi ga dušilo: «Lezejo, lezejo, uh, koliko jih je, duši, grizejo!»

Padel je vznak in si do krvi izpraskal vrat. Potem pa se je pognal kvišku in se v zagonu nagnil čez rob postelje, da je padel po tleh, ne da bi Marija mogla ganiti z roko.

«Jezus, Rok!»

Z nadčloveškim naporom ga je skušala dvigniti, potne kaplje so se mešale s solzami in bila je trudna do smrti, ko ga je položila zopet nazaj. S težavo ga je zadržala na postelji.

«Oh, da bi imela vsaj enega moškega domačega pri hiši. Bogzna, kje je stric Luka. On mora na pomoč.»

«Da bi se vsaj zdanilo!» je šepetala.

Obupana je gledala skozi okno, kjer je še vedno molčala tema, ki se ni usmilila ne Marije, ne Roka, ne drugega človeka, obsojenega v tej noči na smrt.

Zaupljivi in lahkoverni Škrjanček je razodel popoldne Svedraču, kako sta ukradla pušico pri Sv. Roku in kaj sta storila z njo. Stari je že ves čas sumničil berača zaradi čudnega obnašanja. Lokavo se mu je posvetilo v očeh, ko je zvedel resnico. Od pohlepa so se mu širile zenice in že je videl pred seboj cekine, katere je daroval svetniku Hostarjev Rok, kakor mu je zatrjeval berač. Zvečer ga je zvalil k Pacu, kjer sta čepela dolgo v noč.

«Pojdiva ponjo,» je nagovarjal Svedrač, «meni daš tretjino, Pušlec bi hotel polovico.»

Škrjančku se je sicer srce smejalo od zadovoljstva, a počasi, ko ga je pričelo omamljati žganje, se mu je v notranjosti oglašal čuden strah. Plašno so se ozirale oči, po licu so tekle solze.

Svedrač se mu je sklanjal do obličja. «Kaj se cmeriš?» Škrjanček se je vedno bolj odmikal in se pričel celo z rokami braniti pred strastno poželjivim obličjem: «Tebe se bojim. Strah me je. Kar sam pojdi, pa bova delila.»

«Kaj se boš mene bal? Borovca se boj, kjer se je Cene obesil.» Zašepetal mu je na uho. «Pravijo, da straši.»

«Jezus, Marija, jaz ne grem. Pri mostu te počakam.»

«Prav!» je potrdil Svedrač.

Vstal je in plačal. Med vrati je naročal oštirju: «Če povprašajo po meni, povej, da sem šel h Godežu!»

Kmalu nato se je opotekel Škrjanček skozi vrata. Zibal se je proti štepanjskemu mostu.

«To bo denarja, to bo denarja!» je momljal sam zase. Objemala ga je trudna pijanost. Na mostu se mu je nenadoma posvetilo. Čudovit mir ga je prevzel, vse jasno je bilo pred njim. Iz grla mu je privrela njegova pesemca: «Cim večkrat te vidim . . .»

Za mostom je legel na breg in čakal. Medtem je zaspal in glasno zasmrčal.

Par pedi pod zemljo je našel Svedrač pušico. Odpreti ni hotel, opajalo ga je sladko evenkanje.

Ko je prišel nazaj iz gozda, se je previdno ozrl in smuknil čez cesto. Tam na bregu je smrčal berač. Svedrač se je skrila za grm. Proti mostu so se na drugi strani približevali trdi koraki. Malo je pomislil, . . . nato je stegnil nogo in krepko sunil. Ko se je telo valilo po bregu, je bil v par skokih za grmovjem.

«Hudic, kam pa letim?» se je prestrašeno oglasilo tam spodaj, nato je pljusnilo. Nad vodo je še vedno dihal glas, podoben otroškemu jok. Z druge strani se je nekdo oglasil: «Ljudje, na pomoč, nekdo je utonil.» Ko so se ljudje približali s svetilkami, ni bilo Svedrača nikjer.

Zjutraj je vstala Marija od postelje. Vsa bleda je prišla na prag.

Svedrač, ki je prešteval denar na skednju, jo je videl in se ji pokazal.

«Svedrač, bodi tako dober in poišči strica Luko. Pravijo, da pije v Tomačevem.»

«Mamka, ne skrbite, še danes bo pri vas!» Sam zase pa je mislil. «Prav dobro, tam lahko zakopljem pušico in hudič naj me potem tožil!»

Kmalu nato, ko je odšel, je zvedela šentpetska cesta, da se je Škrjanček prejšnji večer napil in utonil. Dobro so ga slišali, kako je zakričal, preden je telebnil v vodo: «Hudic, kam pa letim?»

Marija je dala dekli tolar, da bi ga nesla v župnišče za maše tej nesrečni, ubogi duši.

Vsem je bilo žal zanj in za njegovo pesemco.

Marija je tako opešala, da so se ji šibile noge in koprneče je pričakovala Luko. Zdelo se je, da staremu Hostarju tone pamet.

Proti poldnevu je dospel Svedrač v Tomačevo.

Luke ni našel, le Pušlec je sedel za mizo.

«Oho, kaj pa ti počneš?» Tesno se je prisedel k njemu.

«Gospod Luka pijejo na neko skrivnost. Takrat jim je dobro delati družino. Čudna volja jih obhaja. Enkrat solnce, enkrat dež.»

Svedrač ga je opazoval od strani. «Vraga, tega človeka se moram znebiti. Berač je hujši kot gosposka.»

Vprašal je: «Kje pa spiš?»

«Na slami, pa tule,» se je smejal Pušlec.

Kmalu nato je Svedrač izginil iz sobe in se dolgo pogovarjal s krčmarjem. Luka se še ni vrnil. Medtem je Svedrač pred začudenim krčmarjem privlekel pušico iz slame, kamor jo je malo prej podtaknil. Ko so prišli Pušleca ter mu pokazali skrinjico, je od začudenja vse priznal. Le to jih je še prosil, da bi smel počakati gospoda Luko.

Ni še izrekel prošnje, ko je na pragu obstal dolgin in s strmečim očesom ogledoval družino.

«Zbogom, gospod,» se je poslavljaj Pušlec. «Na vaše zdravje, ki ste bili zmeraj dobri z menoj. Zdaj ne bo nikoli več dobro!» Solze so mu kapale po licih, ko je poljubljal Luki roko.

«Zbogom, otročički!» Mahal je otrokom, zbirajočim se pred hišo.

«Vraga, kaj pa to pomeni?» je vpraševal Luka, katerega je pretresla beračeva usoda.

Svedrač se je prihuljeno namuzal: «Pri sv. Roku v Dravljah sta s Škrjančkom ukradla pušico. Našli so jo v slami.»

Luka se je domislil nočnega pogovora: «Glej ga! Zdaj mu je hudč zašpilil pričakovanje.»

«Tega vam še nisem povedal, da je sinoči utonil Škrjanček. Napil se je pri Pacu, na štepaniskem mostu je pogledal v vodo. Praviijo, da se je pred smrtjo iztreznil. Ko se je valil po bregu, je zavpil: «Hudic, kam pa letim?»

Luka je postal žalosten in zameglile so se mu oči.

«Ti vražji Škrjanček, kolikokrat mi je zagodel in zapel. Tako se mi zdi, kakor da je z njim veselje izginilo iz Šentpetra.» Zmajal je z glavo: «Ampak dobro je povedal. Z modrostjo se je srečal pred smrtjo. V življenju mu je bila odveč.»

«Lepo ste povedali, gospod. Na Škrjančkovo zdravje bi ga lahko izpila polič.»

«Kar naročil!»

Svedrač je pohlepno pil. Luka pa je sedel in premišljal. Ne nadoma se je zganil, udaril onega po plečih in se mu nevede zakaj nagnil k ušesu.

Svedrač je začudeno strmel od strani v žareče oči.

«Ti izguba vseh izgub, nekaj ti bom povedal, ampak gorje, če črhneš besedo...»

«Je že pozabljeno, gospod.»

«Otročička imam. Z Maro. Predvčerajnim je rojen!» Smehljal se je v kozarec.

«Posebno veselje, gospod!»

«Ha, ha, imaš prav. Človek kar ponori. Ti pravim, če ga pogledaš, kako leži v cunjicah, ročice razpete, obrazek diha, kakor marjetica v travi.»

«Snedel bi ga!» se je prilizoval Svedrač.

Luka se je od veselja krohotal. Oni ga je pogledal in poniglavo omenil.

«Kaj bo z njim?»

Tiha skrb je Luki omrežila srce. Odrinil je soseda: «Tiho bodi!»

«Ze, ze,» je nadaljeval Svedrač. «Ampak tiste rokce in nogce. Verjamem, da se ga človek ne more nagledati. Kako se vse izpremeni. Kaj bo, če tak črvček postane škrjanček ali Pušlec?»

Luka se je zgrozil.

«Eh, gospod, vsi moramo živeti. Drugače bi se svet ne premaknil.»

«Križ božji, tiho bodi, če ne...» Luka je udaril po mizi, da je zažvenketala posoda. Obenem je udaril po svojem srcu, ki se je zbalo strašne tajne otrokove usode. Srdito je vprašal: «Po kaj si pa prišel?»

Svedrač se je zvito posmejal: «Skoraj bi bil pozabil. Mamka Marija me pošiljajo. Lepo vas prosijo, da bi prišli na pomoč. Roku se je vse vnelo.»

Luka je hitro vstal: «Počakaj me. Plačaj in se pripravi!»

Ko je prišel k Mari, je govoril tiho in nežno. «Mara, domov moram, pome so prišli.»

«Le pojdi, Luka.»

«Kako boš z otročičkom?»

«Nimam mleka. Luka, teta je našla doviljo!»

Stemnilo se mu je oko: «Kaj potem?»

«Potem se že še pomeniva!»

Pogledal ji je v oči in je takoj vedel, da je vse resnica, česar se je vse dni bal. Le tega ni mogel uganiti, kaj tiči za računajočimi očmi.»

«Ime povej, če hočeš!»

Malo je pomišljal, nato je dejal: «Aleš, naj bo Aleš. Pridem pote.» Segel ji je v roko. Ko je držal v naročju otroka, mu je kanila solza na mrzla ličeca. Naglo se je okrenil.

Tema se je storila, ko sta šla s Svedračem čez polje. Stari ga je komaj dohajal s prekratko nogo, tako široko je stopal Luka. Pred mestom se je Luka prebudil iz sanjarij.

«Hudičevo seme, rad te imam, ampak vselej sem žalosten, kadar te vidim. Tak potegni se že iz svojega prahu.» Zagrabil ga je pod pazduho, in ga zavihtel, da so mu noge opletale po zraku.

«Eh, gospod, le pustite me, zame je bolj varno pri tleh,» se je režal bradati zvitorepec.

* * *

Med materami so odmevali njuni koraki. V kamenitem telesu zadnje na levi se je vršil obupen boj med življenjem in smrtjo. V materi se je poslavljalo mlado življenje. Vse druge so upirale vanjo oči. Črna žalost je kakor nočna ptica skrivnostno prhutala nad njimi.

U pricujatelju postavku ni zapuška (Dalje prihodnjič.)

Zgodovina obeh beranov Kocjančiča v Tudišča je pa jest!

Karlo Kocjančič / Iz zbirke „Večna plamenica“

V največjem solncu sem ležal . . .

V največjem solncu sem ležal na hrbitišču Erničevega nad Lučami.

Na desni pred mano razrite stene Ráduhe planine,
a tam na levi zmrznjene lobanje kamniških plešivcev.

Če zavrtim poglede za 90 stopinj, se zastrmim Rogaču v razglodano čelo.

O, sveta zemlja, kako se v prelestih tvojih ko v vreli vodi sol topim!

Ne vem, če je radost, kar čutim, ali žalovanje.

Nič ne vem, ničesar več ne umem.

Da plane v ta velikanski amfiteater narave najčudnejše čudo, bolj bi se ne čudil.

Vsi besi pekla so udarili v nebo.

Vsi angelski opoji so se zarili z nébesa v zemljó.

Jaz grizem jo, grizem v volhko meso.

In zemlja in nebo sta kakor silovita mistična harfa.

Pretenke božje strune in peklenke strune v najnižjih oktavah so zableščale v solnčni luči in hočejo zveneti, bobneti.

Jaz sem postal eno samo ogromno uho:

Daj, Bog, v orkanu sferičnih slavospevov privihraj, prišumi in mi razodeni, razodeni:

Kam grem, počemu grem, počemu s temi trudnimi nogami više, vedno više grem?

Odgovori, razodeni.

Jaz, eno samo ogromno uho, kdaj z gromkimi akordi tvoja simfonija pretrga tihoto, čakam, poslušam. —

Dr. Ivan Prijatelj / Dostojevskij

(Nadaljevanje)

4. n. h.
6. h. h.
7. 2. 2.
3. Dostojevskij v prvem desetletju po odsluženem prisilnem delu. — Takšen Dostojevskij, kakor ga je bila preobrazila in pre-kovala kátorga, nam stopi pred oči takoj potem, ko ga dne 2. marca 1854. uvrstijo kot navadnega prostaka v sedmi linijski bataljon v Semipalatinsku, odkoder začne zopet dopisovati svojim bratom ter sestram in tudi nekaterim prejšnjim literarnim prijateljem. O čuvstvih, ki so ga navdajala, ko je v zadnjih mesecih polajšane kátorge dobil v roke prvo knjigo, pripoveduje sam v zadnjem poglavju «Zapiskov iz mrtvega doma» naslednje: «Že nekaj let je bilo, da nisem čital ničesar; težko je podati račun o čudnem in obenem vznemirjajočem vtisku, ki ga je vzbudila v meni prva knjiga, katero sem prečital v ostrogu. Spominjam se, da sem jo začel čitati zvečer, ko so zaprli kasarno, in sem jo čital vso noč do zore. Bila je to številka nekega mesečnika. Kakor da je priletela k meni poslanica z onega sveta... izkušal sem sklepati po tem, kar sem čital, ali sem mnogo zaostal za onim življenjem. Ali so oni tam mnogo preživeli v moji odsotnosti? Kaj jih zdaj vznemirja? S kakšnimi vprašanji se pečajo?»

Kako je Dostojevskij živel v prvih mesecih svoje vojaške službe, o tem je marsikaj sporočal dvema svojima bratoma. Dne 30. julija 1854. piše bratu Mihajilu, da se ne bavi z drugimi nego službenimi opravki, pristavljajoč: «Vnanjih doživljajev, življenjskih prevratov, posebnih slučajev nobenih. A duše, srca, uma — kar je tu zrastlo, dozorelo, uvelo, kar se je tu zavrglo obenem s plevelom — tega ne izraziš in ne poveš na koščku papirja. Živim tu samotno; pred ljudmi se navadno skrivam. Vrh tega sem bil pet let pod stražo in zategadelj mi je v največjo naslado, ako se morem čutiti včasih samega. Vobče je kátorga marsikaj odstranila iz mene in mi mnogokaj dala. O svoji bolezni sem ti že pisal. Čudni napadi, podobni božjasti, a vendar niso božjast...» Tukaj torej Dostojevskij še ne pozna ali pa neče priznati pravega značaja svoje bolezni, katera je v resnici bila akutna božjast. Dne 6. novembra 1854. piše bratu Andreju med drugim naslednje: «Kmalu bo že deset mesecev, odkar sem izstopil iz kátorge in začel svoje novo življenje. A prejšnja štiri leta smatram za čas, v katerem sem bil živ pokopan in zaprt v grobu. Kako strašen je bil ta čas, ti nisem v stanu povedati, dragi moj. To je bilo trpljenje neizrekljivo in brezkončno, ker je vsaka ura, vsaka

minuta ležala na moji duši liki kamen.» V vseh svojih pismih do začetka leta 1856. Dostojevskij ničesar ne omenja, da se zopet vrača k pisateljstvu, in tudi ničesar o tem, da se kakorkoli zanima za javne dogodke. A zanimal se je. Krimsko vojno v letu 1854., katera je skoraj celo Evropo spravila pod orožje zoper rusko «barbarstvo», je tako zelo razgibala Dostojevskega slavjano-filske klice, da je naš pisatelj zložil in odposlal v Petrograd v policijski oddelek edino ohranjeno nam svojo pesem, naslovljeno «Na evropske dogodke v letu 1854.» V tej pesmi, ki se oblikovno ne odlikuje s posebnimi kvalitetai, vzklika avtor, da je smešno, ako Francoz straši ono Rusijo, ki se je otresla s svojo močjo tatarskega jarma, ter nadaljuje: «Nas bodo rešili: križ, svetost, vera in prestol... Mi nismo vere nikdar izgubili... S pomočjo vere smo vstajali od mrtvih in od vere živi slovanski rod...» Rusija se je dvignila za enoverske brate, katerih cerkve ruši Turek; Francozi in Angleži pa ščitijo Mohamedance in gredo v boj zoper kristijane. A med temi je Gospod, ki je obljubil, da bo on med njimi, ako se zbero dva, trije v njegovem imenu: Milijoni iz nas čakajo Carjeve besede, in naposled je udarila tvoja ura, Gospod! Trobenta buči, v zraku se vije dvoglavni orel in se veličastno nese nad Carigrad.»¹

V drugem letu svoje vojaške službe v Semipalatinsku se začenja Dostojevskij zopet intenzivneje baviti z literaturo. Dne 18. januarja 1856. piše staremu svojemu prijatelju, pesniku Apolonu Majkovu med drugim naslednje: «Pišete mi, da je prošlo mnogo časa, da se je marsikaj izpremenilo in marsikaj doživelo. Resnica je to. A eno je dobro, in sicer to, da se kot ljudje nismo izpremenili. Jaz sem zase porok... V urah, kadar nimam opravka, si to in ono zapisujem iz spominov mojega bivanja v kátorgi... Verjetno je, da pisatelj v teh besedah namiguje na prve osnutke svojega poznejšega «Mrtvega doma». «Pravite, da ste mnogo doživeli in razmislili... Tudi jaz sem mnogo mislil in doživljal in bile so takšne okoliščine, takšni vplivi, da sem moral doživljati, razmišljati

¹ Samo še eno svojo pesem omenja Dostojevskij, ko piše dne 13. aprila 1856. nekemu svojemu prijatelju o priliki kronanja Aleksandra II.: «Pišete mi, da vsi ljubijo Carja. Jaz ga obožujem? T vsaj količkaj bi rad dosegel zase sedaj ob kronaciji. Najboljše in najzdravejše bi bilo, ako bi se mi izposlovala dovolitev tiskanja. Poslati vam mislim v bližnjem času privatnim potom svoje verzne na kronacijo... Ali bi ne mogli govoriti z Gasfordom (generalnim gubernatorjem Sibirije), da bi on sam predložil moje stihe?» Pesem, ki o nji tu govori Dostojevskij, se do danes še ni našla.

ter prebavljati preveč takega, kar je presegalo moje sile... Ne mislite, da s temi besedami kakorkoli namigujem na ono, zbog česar sem prišel semkaj!... Ideje se menjajo, srce ostaja isto... Rusija, dolžnost, čas — dà, jaz sem bil vsigdar resnično ruski človek — govorim vam odkrito... Docela moje je vaše patriotično čuvstvo n r a v s t v e n e osvoboditve Slovanov. To je vloga Rusije, plemenite, velike Rusije, svete naše matere... Dà, soglašam z vami glede ideje, da Evropo in njen poklic završi Rusija. Zame je bilo to zdavnaj jasno... Zagotavljam vas, da sem se jaz n. pr. tako zelo zrastel z vsem ruskim, da me niti kaznjenci niso zbegali — to je bilo rusko ljudstvo, moji bratje po nesreči, in imel sem srečo odkriti neredko celo v duši razbojnika velikodušje, in sicer prav zategadelj, ker sem ga mogel razumeti; zakaj bil sem sam Rus. Nesreča moja... mi je dala praktično spoznati tudi to, da sem bil vedno Rus po srcu. Človek se lahko moti v ideji, a ne more se motiti v srcu... V kátorgi sem čital jako malo, nikakih knjig ni bilo. Sempatja mi je kakšna prišla v roko. Po prihodu semkaj v Semi-palatinsk sem začel čitati več... Ne morem vam povedati, koliko muk sem preстал zato, ker v prisilnem delu nisem mogel pisati. A notranje delo je vendar kipelo. Ena ali druga reč se mi je posrečila, to sem čutil. Ustvaril sem si tam v glavi večjo zaključeno svojo povest... Po prihodu iz kátorge sem imel sicer v zasnutku vse gotovo, vendar nisem pisal. Nisem mogel... Žalost in gorje sta me posetila. Izgubil sem ono, kar je tvorilo zame vse: stotine verst so nas delile... Delal sem, a svoj glavni spis sem odložil. Zanj bi potreboval več duševnega miru. Za šalo sem pričel pisati komedijo... in tako mi je ugajal moj junak, da sem zavrzel formo komedije... pišem komičen roman.» Dne 23. marca 1856. piše Dostojevskij baronu Vranglju: «Verujem, da se čez dve leti... vrnem v Rusijo. Sedaj je zame najvažnejša stvar — denar. Dve stvari, članek in — roman, bosta gotovi do septembra. Formelno hočem prositi, da mi dovolijo tiskanje. Ako mi dovolijo, bom za vse življenje preskrbljen s kruhom. Sedaj nisem več tisti kakor nekda; toliko imam obdelanega, toliko premišljenega in takšno energijo za pisanje! Nadejam se napisati roman (do septembra), ki bo boljši od «Bednih ljudi». Saj, če mi dovolijo tiskanje, bo kar zašumelo, knjiga se bo razgrabila in mi vrgla novce, dala mi ime, obrnila name pozornost vlade, in vrnitev pride hitreje.» Dne 13. aprila 1856. piše Dostojevskij istemu adresatu nekaj podrobnejšega o članku, ki ga je imel takrat pod peresom. Pravi, da je bil to članek o Rusiji, ki pa je dobil «docela podobo političnega bojnega spisa». A v strahu, da bi mu vlada javalno dovolila ponovni vstop v

literaturo s tem političnim člankom («ne glede nato, da so v njem razvite najbolj patriotske ideje»), piše, da je začel sestavljati drugi članek pod naslovom «Pisna o umetnosti». «Ta moj članek je plod desetletnega premišljevanja. Ves do poslednje besede je bil miselno predelan že v Omsku... V nekaterih poglavjih bodo cele strani iz mojega političnega episa, in to zlasti glede pomena krščanstva v umetnosti.» Dostojevskij, ki je bil takrat že zatrdno sklenil, da stopi v zakon z vdovo Marjo Dmitrijevno Isajevo, za kar je potreboval novcev, je posebno težko občutil, da vlada ni dovolila tiskanja njegovih spisov, med njimi niti nedolžnega «Malega junaka». Dne 1. decembra 1856. je pisal Vranglju: «Pripravljenega imam za tisek več nego za tisoč rubljev honorarja... voljan sem tiskati četudi zamernom brez podpisa ali pod psevdonimom.» — Šele leta 1857. se pisateljevim prijateljem posreči, dobiti od vlade dovoljenje za to, da izide v «Domovinskih zapiskih» Dostojevskega «Mali junak». V naslednjem letu se Dostojevskij dogovori z urednikom «Ruskega vestnika», Katkovim, da bo pisal za njegovo revijo. Dne 31. maja 1858. sporoča o tem bratu Mihajlihu: «Sedaj sedim pri delu za «Ruski vestnik» (večja povest)... V «Rusko besedo» tudi nekaj pošljem še letos... A ne pošljem romana, nego povest. Spisovanje romana pa sem odložil do povratka v Rusijo. To sem moral neobhodno storiti. Roman ima dovolj srečno idejo, nov značaj, ki se ni obdeloval še nikjer. A ker je ta značaj po vsej verjetnosti sedaj na Ruskem zelo moderen v resničnem življenju, zlasti sedaj, kakor sodim po gibanjih in idejah, katerih so vsi polni, sem uverjen, da obogatim svoj roman z novimi opazovanji, ko se ^{znova} ~~znova~~ ^{znova} povrnem v Rusijo.» Glede bratovega mnenja, da mora biti slika naslikana nasekkrat v prvem zaletu inspiracije, odgovarja Dostojevskij: «Veruj, da je povsod potrebno delo in še ogromno... Kar se mene tiče, si jaz zapisujem sceno takoj, ko se mi je prikazala, in sem je vesel; a potem jo predelujem cele mesece, celo leto, se oduševljam z njo p o n e k o l i k r a t... in večkrat k nji kaj dostavljam ali iz njé kaj črtam... in veruj mi, da je postajala s tem stvar vedno boljša.»

• Nastane vprašanje: katera poznejša literarna dela so bila to, ki jih je Dostojevskij snoval in deloma že tudi pisal v teh letih 1854. do 1858. v Semipalatińsku? Domneva se, da je bil «glavni spis», o katerem je pisal dne 18. januarja 1856. Majkovu, morebiti že — «Raskoljnikov», seveda šele v prvem zasnutku. «Komični roman», izišel iz prvotno nameravane komedije, pa bi utegnilo biti «Selo Stepančikovo». Posamezne partije iz obeh člankov, o katerih je pisal Vranglju dne 23. marca in 13. aprila 1856., je

pisatelj po vsej verjetnosti porabil za svoje poznejše sestavke o ruski literaturi in evropski kulturi. Brezdvomno pa je bil roman z «zelo modernim» junakom, omenjen v pismu na brata z dne 31. maja 1858., že «Raskoljnikov». To svoje veliko delo je pisatelj odložil in še odločil, da dovrši najprej dve krajši povesti, o katerih že določneje govori bratu Mihajilu v pismu z dne 19. julija 1858. med drugim naslednje: «Sedaj pišem dve povesti. Eno, večjo (v obsegu ‚Dvojnika‘) za ‚Ruski vestnik‘, drugo, obsegajočo kakih pet pol, za ‚Rusko besedo‘, katera pričakuje od mene romana... Roman sem odložil, zakaj po vseh znakih bo to moj chef-d'oeuvre in ga z naglico ne maram pokvariti, vrhutega moram za nekatere dele romana nabrati podatke osebno v Rusiji.»

Omenjeni dve povesti, ki ju je Dostojevskij priobčil leta 1859. še pred svojim povratkom v evropsko Rusijo, sta bili «S t r i č k o v s e n» in «Selo Stepančikovo». Izmed njih je prva predstavljala balzacovsko študijo provincijalnega plemiškega Donjuana, nekega kneza Gavriile, in izborna karakteristiko salonske levinje in diplomatke Marje Aleksandrovne, ki predstavlja prvi obris poznejše gubernatorice Julije Mihajlovne v «Besih». V nasprotju s to oblastno damo se slika njena hčerka Zina kot pohlevna, tiha in lepa devojka, ki se nekaj časa pokori spletkam matere glede svoje možitve s starim knezom, dokler končno ne zdrži več in ne odkrije vse intrige — v veliki gavidij škandalčkov željnih pokrajinskih klepetulj. Fabula te povesti je še precēj običajna. Poznejšega mojstra ovaja samo fino psihološko risanje družabnih tipov ruske province; posebno tip senilnega, psihično podlomljenega kneza Gavriile je izboren in pa provincijalna boljša družba v Morzasovu (v Gobcih) je narisana z jedko satiro. — «S e l o S t e p a n č i k o v o i n n j e g a p r e b i v a v c i» se je imenovala druga povest, ki jo je Dostojevskij priobčil leta 1859., in sicer ne v Katkovljevi reviji, marveč v «Domovinskih zapiskih». Tudi ta povest se ne odlikuje tolikanj po fabuli ali ideji, kolikor bolj po dveh markantnih, z veliko plastiko narisanih značajih, kakršna sta dobrodušni, lehkoverni ruski človek, polkovnik Jegor Iljič Rostanov in njegov z zapadnjaško polituro pobeljeni parazit in tartuffe Foma Fomič Opiskin, kruta groteskno-satirična figura, s katero si je Dostojevskij po svoji lastni izpovedi iz duše izbrisal vse svoje zapadnjaške fantome. Polkovnik Rostanov, to «dete štiridesetih let, vedno veselo, smatrajoče vse ljudi za angelje, obtožujoče sebe, ko so drugi krivi», navadno s poklicem požrtvovalnosti in obdarjeno pri vsej vnanji preprostosti z veliko notranjo tenkočutnostjo, predstavlja novega člana v

genealogiji kneza Myškina, junaka poznejšega «Idiota». Sam Dostojevskij je o tej povesti sporočil bratu Mihajilu v pismu z dne 9. maja 1859. naslednjo sodbo: «Ta roman ima seveda jako velike nedostatke; najbolj ga morebiti kazi raztegnjenost. A o čemer sem prepričan kakor o aksiomu, je to, da ima ta roman istočasno tudi velike vrline in je to moj najboljši u m o t v o r. Pisal sem ga dve leti... Začetek in sredina sta izdelana, konec je pisan na brzo roko. A v to delo sem položil svojo dušo, svoje meso in kri. Nečem reči, da sem se v njem izrazil vsega. ^{Imam še mnogo} Imam še mnogo povedati. Vrhutega je v romanu malo srčnega (to se pravi strastnega elementa, kakor n. pr. v Turgenjev-
ljevem 'Plemiškem gnezdu'), v njem pa sta dva ogromna tipična značaja, ki sem ju u s t v a r j a l i n z a p i s o v a l pet let in ki sta po mojem mnenju obdelana brezhibno. To sta dva popolnoma ruska in doslej v naši literaturi neopažena značaja... Ako občinstvo sprejme moj roman hladno, moram priznati, da me to vrže v obup. Občinstvo je sprejelo «Selo Stepančikovo» sicer dokaj rezervirano, kar pa Dostojevskega ni potrla, ker se je smel leta 1859. preseliti iz Tveri v Petrograd, kjer se je popolnoma posvetil literaturi.

Leta 1861. je ustanovil Dostojevskij v zvezi z bratom Mihajilom časopis «Čas», v katerem sta začeli istočasno izhajati dve njegovi leposlovni deli, izmed katerih so zlasti «Z a p i s k i i z m r t v e g a d o m a» vzbudili senzacijo ne samo v Rusiji, ampak tudi v Evropi, ko so dve leti po ruski izdaji izšli že v nemškem prevodu. Z «Zapiski» je Dostojevskij po svojih «Bednih ljudeh» prvič zopet obrnil pozornost čitateljstva in kritike nase. Tako globokih študij različnih tipov kaznjencev svet dotistihmal še ni čital. «Zapiski» so zatemnili slavo Pellicovih «Mojih ječ». Značilno je, da Dostojevskij teh «Zapiskov» ne piše od svoje osebe, marveč jih daje pisati nekemu plemiču, kateri o sebi pripominja, da je prišel v Sibirijo, ker je iz ljubosumnosti ubil svojo ženo. Vsa politika in tudi vsako namigavanje na politične kaznjence, vsaka tožba in sentimentalnost, vse to je izpuščeno iz «Zapiskov». Čitatelj ima priliko opazovati kaznjence pri delu, v kopeljih, cerkvi, pri igri, ponoči in podnevi, pri kaznih in uporih, v družbi ljudi in živali. Pisec pripoveduje tudi marsikaj iz prejšnjega življenja kaznjencev, išoč in odkrivajoč vedno znova v vseh teh nesrečnih bitjih — človeka. Psihologija arestanta je dognana in prikazana v tem delu do najfinejših subtilnosti. Čitatelja poraža epično bogastvo tipov, izmed katerih stopajo v ospredje figure zlasti nekaterih pomembnejših, n. pr. onega plemiča in bivšega častnika, ki je ubil očeta, poleg tega

plastična postava tatu biblije Petrova, skrajno energičnega ter idejno ponosnega Orlova, v katerih vseh človek z lehkoto odkrije zarodke Dmitrija Karamazova, Smerdjakova in Kirilova. Dostojevskij študira v kaznjencih njih posebni način mišljenja in nagnjenja, z eno besedo njih človeško individualnost, katere ne zabriše niti vseizenačujoča arestantska obleka. Izborna so prikazani tudi tipi treh dagestantskih Tatarjev, zlasti postava onega prostodušnega in dobrosrčno-sanjavega Aleja, ki je nekak prototip pisateljevega poznejšega Aljoše Karamazova. Svoje «Zapiske» zaključuje avtor z besedami: «Koliko je bilo v teh stenah ^{insovst} pokopane mladosti, koliko velikih sil je tu po nepotrebem propadlo! Treba vendar, da se že enkrat pove vsa resnica: saj to ljudstvo je bilo nenavadno ljudstvo. To so bili morebiti najnadarjenejši ljudje, najsilnejši iz vsega našega naroda. Toda propadle so brez koristi mogočne sile, poginile nenormalno, nezakonito, nepovratno. A kdo je kriv? To je tisto: kdo je kriv?» Na tem mestu Dostojevskij pušča to vprašanje odprto, vendar pa se tekom vsega njegovega pripovedovanja kot nekak podton čuti njegov odgovor, ki se glasi: Krivi so oni, ki so jih obsodili na prisilno delo. Človeka lahko izleči zgolj svobodno, prostovoljno delo. Kátorga pa ne poboljša nikogar!

Drugo leposlovno delo Dostojevskega, izhajajoče istočasno z «Zapiski iz mrtvega doma» v mesečniku «Čas» (1861—1862), so bili «P o n i ž a n i i n r a z ž a l j e n i», ki predstavljajo po nedovršeni «Netočki Nezvanovi» prvi večji zaključeni roman našega pisatelja. Dejanje tega romana se pripoveduje v prvi osebi od strani nekega literata Ivana Petroviča, kateri ima mnogo avtorjevih črt na sebi, tako da ima roman precejšnjo podobo samoizpovedi. Nekdanja Netočka nastopa tukaj v dveh ženskih vlogah, in sicer kot mala Nelly in kot idealna devojka Nataša. Poslednja pride v konflikt s starim knezom Petrom Aleksandrovičem Valkovskim, rafiniranim Evropejcem, cinikom, razuzdancem in lahkoživcem. Prvič slika Dostojevskij v tem romanu zastopnike ruskega plemstva v nesimpatični luči. Tudi iz Nemcev se pisec tukaj prvič norčuje, še bolj pa iz onih Rusov (Maslobojeva, Bubnove i. dr.), ki so se preveč «pozapadili». Simpatično pa se rišejo osebe, živeče po srcu ne zgolj po razumu, kakor: Ivan Petrovič, Nataša, njen oče Ihmenjev, Valkovskega sin Aljoša, z eno besedo, ljudje, ravnajoči se po logiki srca kljub temu, da jih ljudje razuma «ponižujejo in razžaljšajo». Simpatična je tudi slika Katje, rivalinja nesrečne Nataše, devojka, o kateri pravi avtor, da čuti rusko in da se ji vselej, kadar s srcem izrazi kako misel, razsvetli obraz «od višje duhovne lepote». V

idejnem oziru se opažajo v tem romanu že prvi nastavki Dostojevskega nove kulturnopolitične «počveniške» ideologije. Istodobno kritiko je ta roman zelo razburil, ker se ni spoznala v oni njegovi tendenci, ki ni bila niti povsem zapadniška, niti docela slavjanofilska, predstavljač prav posebno vrsto višjega etičnega in občečloveškega ruskega nacionalizma pisateljevega. Dostojevskij v «Ponižanih in razžaljenih» ni nameraval, kakor je mislila tedanja ruska kritika z Dobroljubovim na čelu, posezati v socialni boj družabnih razredov, ampak podati zgolj psihološke študije o tem, kaj se dogaja v dušah ponižanih in zategadelj od vseh oholih vedno žaljenih človeških bitij. Izborni psihološki značaj je zlasti mladi, lehkomišeln in razsipčni Aljoša, ki ljubi obe deklici, Natašo in Katjo, kot Dostojevskemu priljubljeni razdvojeni karakter. Ta roman je imel velik uspeh zlasti v ruski provinci in pa na zapadu, kjer se še danes mnogo čita.

Kar je Dostojevskij najgloblje in najbolestneje občutil po svojem povratku iz Sibirije v evropsko Rusijo, to je bil oni najstrašnejši prepad, ki je zijal v njegovem narodu med inteligenco in ljudstvom, prepad, o katerem so poprej že toliko debatirali in si ž njim belili glave ruski zapadniki in slavjanofili. Sedaj po njegovi povrnitvi in ravno v dobi velikih reform so ta vprašanja postala posebno akutna. Razmerje med Evropo in Rusijo se je v prvih 60ih letih nekako docela izpremenilo. V Evropi, ki je poprej prednjačila v človečanskih idejah, je v tem času triumfirala reakcija, dočim je Rusija vsa kipela od reformnega duha. Oni Dostojevskij, ki je že v mladostnih svojih spisih najrajši prikazoval dvojništvo, razcepljenost in razdvojenost ruskega človeka, je prišel sedaj na idejo, kako bi koncipiral nekako sintezo obeh teh dveh nekdanjih ruskih duševnih struj, kako bi strnil zapadniško koncepcijo s slavjanofilsko. V praktični izvedbi tega svojega stremljenja se je ožje sešel z Nikolajem Nikolajevičem Strahovim, umerjenim zapadnikom in učencem Bjelinskega, ter s talentiranim literarnim kritikom Apolonom Aleksandrovičem Grigorjevim, schellingistom in bivšim učencem profesorskega slavjanofilstva Pogodinovega. S tema dvema možema je Dostojevskij začel pisati in izdajati literarni in politični mesečnik «Čas» (1861—1864), čigar uradno uredništvo je prevzel Dostojevskega brat Mihajil, dotedaj lastnik tvornice za cigaretni papir. Objava o izdaji tega lista, ki jo je napisal Fjodor Mihajlovič sam, je zanimiva najbolj zategadelj, ker je veliki pisatelj v nji podal prvi koncept kulturnopolitične struje in ideologije takozvanega «počveništva», smeri, katere se je držal on sam prav do svoje smrti. Dostojevskij je v tej svoji objavi

izvajal med drugim naslednje: «Živimo v dobi, v višji meri pomembni in kritični... Ne bomo šele opozarjali na veliko kmetiško vprašanje... Vse to so šele pojavi in predznaki onega velikega prevrata, ki se ima izvršiti mirno in soglasno v vsej naši domovini. Ta preobrat pomeni zlitje izobraženosti in njenih predstavitev z narodnim principom... Mi nismo Evropa in pri nas ne bo in ne sme biti zmagovateljev in premagancev. Reforma Petra Vélikega nas je itak predrago stala, ona nas je razdvojila z ljudstvom... Ljudstvo je pristaše velikega carja nazivalo tujce... Hodilo je po temi, a se energično držalo svoje posebne poti... Poizkušalo je ustvariti svoje posebno naziranje, svojo filozofijo, razpadalo je na skrivnostne, nezdrave sekte... Sedaj je nastopil konec razedinjenja. Petrovska reforma je... vsa prehojena! Sedaj znamo vsi, da mi ne moremo biti Evropejci... Kakor ne moremo nositi tuje obleke, sešite po tuji meri. Mi smo se naposled uverili, da smo tudi mi posebna nacionalnost, v višji meri samobitna, in da je naša naloga — ustvariti sebi novo formo, našo lastno, domačo, vzeto z naše grude (počve), posneto iz narodnega duha in narodnih načel. Ne odpovedujemo se svoji preteklosti... zavedamo se, da je reforma razširila naše obzorje... s pobožno slutnjo doumevamo, da značaj našega bodočega delovanja mora biti v višji meri občečloveški, da bo ruska ideja morebiti sinteza vseh onih idej, ki jih s takšno vztrajnostjo, s takšnim pogumom razvija Evropa v posameznih svojih narodnostih, da morebiti vse sovražno v teh idejah najde svojo spravo in nadaljnji razvoj v ruski narodnosti.»

Na vprašanje, do katerih mej naj gre to istovetenje z domačim ljudstvom, Dostojevskij v tej svoji objavi, kakor tudi v svojih poznejših romanih ne odgovarja podrobneje. Iz vsega tega časopisnega programa se vidi, da je stal Dostojevskij, kakor zatrjuje tudi njegov tovariš Strahov, v največji bližini — starih slavjanofilov.² Razlikoval pa se je Dostojevskij od starih slavjanofilov

² Kako je sodil Dostojevskij o zapadništvu in slavjanofilstvu, o teh dveh glavnih ruskih duševnih strujah 40ih let, se razvidi iz njegovega članka, priobčenega leta 1861. v «Časus», v katerem stoje med drugimi naslednji stavki: «Zapadniki si niso marali po fakirsko zatiskati oči in ušes pred nekaterimi zanje nepojmljivimi pojavi..., niso si zakrivali oči pred svetlobo in so hoteli priti do resnice z razumom, analizo in razumevanjem. Zapadništvo bi prestopilo svojo črto in se vestno odpovedalo svojih napak. In jo je naposled tudi prestopilo ter se obrnilo k realizmu, dočim stoji slavjanofilstvo prav do danes še vedno na klavnem in neopredeljenem svojem idealu, obstoječem v bistvu iz nekaterih posrečenih proučevanj naših starinskih navov, iz strastne, a nekoliko knjižne in abstraktne

zlasti v tem, da se ni popolnoma odpovedal Evropi in da ni trdil, da zapad gnije. Vendar si tudi on od zapada praktično ni obetal veliko, dočim je od Rusije pričakoval vseh blaginj ne samo za Ruse, marveč tudi za zapad. Te svoje rusko-mesijanske ideje Dostojevskij ni mnogo dokazoval z razumom, verujoč veliko bolj v njeno psihološko, etično in estetično zmago. V tem oziru je že Strahov dobro označil Dostojevskega, ko je dejal, da on svojih misli ni «misлил», ampak da jih je «čuvstvoval».

Ideologijo ruskega «počveništva», katere se je naš pisatelj držal vse dni svojega življenja, je tu v tem programu očrtal samo v splošnih obrisih. Razvijal jo je dalje pozneje v svojem listu «Epoi» in še kasneje v «Dnevniku pisatelja», priobčenem v listu kneza Meščerskega, «Grajanu»; ž njo je značilno barval svoje poznejše vélike romane in jo izpovedoval še kratko pred smrtjo v svojem znamenitem «govoru o Puškinu». V kake logične ali analitične debate glede te svoje ideologije se ni spuščal, dasi je nekaj takega obetal leta 1873. ob priliki, ko je njemu kot enemu izmed zadnjih propovednikov «dogmatičnega narodničestva» glavni zastopnik «kritičnega narodničestva», Nikolaj Konstantinovič Mihajlovskij, dokazal neutemeljenost in šibkost njegove miselnosti. Dostojevskij ni dalje trdil samo te velike resnice, da vsa beda Rusije temelji v razločitvi inteligence od ljudstva, ampak zlasti to svoje mnenje, da bo samo ruski kmet (brez razumnštva in delavstva) povedal Rusiji in Evropi «novo besedo», češ: «Dotlej pa mi, inteligenca, kar lepo mirno postojmo na strani, da se česa naučimo». V tem faktu, da je ruska literatura dobivala vélika dela, kakor n. pr. «Ano Karenino» Tolstega, je videl Dostojevskij poroštvo, da dobi tudi svojo znanost in svoje lastne rešitve ekonomskih ter socialnih problemov. Čim starejši je postajal, tem bolj je bil prepričan, da se nahaja Evropa «v predvečer padca, splošnega občnega in strašnega». Četrty stan, proletariat, da bo pohodil

ljubezni do domovine, iz svete vere v ljudstvo in njegovo resnico, a obenem s tem — iz panorame Moskve z Vrabčjih gorâ... Ko pravim to, se nikakor nečem norčevati... hotel sem samo poudariti nekoliko sanjarski element slavjanofilstva, kateri ga privaja včasih do popolnega nepoznanja svojecev in do kompletne razločitve z resničnostjo. Potemtakem je bilo zapadništvo v vsakem primeru realnejše od slavjanofilstva..., katero se ni genilo z mesta in si je ta fakt štelo še v veliko čast. Zapadništvo si je pogumno zastavilo zadnje vprašanje, ono je to vprašanje z bolestjo rešilo — in se preko samospoznanja ipak vrnilo na narodno grudo, priznavši svojo zvezo z narodnim principom in rešitev v grudi. Jaz s svoje strani proglašam za fakt, da je pri današnjem skoraj vseobčnem povratku h grudi, zavestnem ali nezavestnem, slavjanofilski vpliv jako malo sodeloval, ali da morebiti celo sploh ni deloval.»

Evropo. A v čem bo obstajala «nova beseda» Rusije, o tem se Dostojevskij ni nikdar določno izrazil. Samo namigoval je, da bo Rus zategadelj med seboj spraval ves svet, ker «je vsečloveškost najglavnejša osebna črta in poklic Rusa». — V ostalem pa je Dostojevskij dobro opazil in podčrtal marsikatero negativno črto zapadnega progressa ter liberalizma in ožigosal zlasti oni evropski liberalizem, ki proglašá svobodo osebnosti takrat, ko ima vse človeštvo v robstvu svojega kapitala.

Kljub temu, da je Dostojevskij dokaj ostro kritiziral staro rusko slavjanofilstvo, pa ni predstavljalo tudi njegovo «počve- ništvo» — kakor dobro pripominja ruski kulturni zgodovinar Ivanov-Razumnik — s starim slavjanofilstvom vred v bistvu nič drugega nego — «dogmatično narodničestvo». To se pravi: Dostojevskij je v svoji kulturno-politični koncepciji izhajal na podoben način kakor stari slavjanofili iz apriorističnega nazora, da je treba samo v ljudskem mišljenju iskati onih potov in ciljev, po katerih se (ima razvijati ruski narod. V tem naziranju je tičal dobršen ostanek stare romantike, glorifikatorice «ljudskega duha». Prav za prav pa je stvar takšna, da je v vsakem zdravem ljudstvu sicer mnogo narodne statike in docela bioloških pogojev za obstanek slednjega naroda, ni pa v njem nobene kulturne aktivnosti, katere organ je edinole inteligenca. Vedno in povsod je razumništvo vodilo narod po poti do občečloveških prosvetnih višin. Istotako pa je res, da je bil njen uspeh v lastnem narodu na tej poti tem večji, čim bolj je računala z etičnimi in gospodarskimi razpolo- ženji svojega ljudstva, čim bolj se ji je posrečilo spraviti v sklad razpoloženja večine svojega naroda, t. j. ljudstva, s stremljenji občnočloveške kulture. — Z ozirom na Dostojevskega je zanimivo, da je ta véliki realistični umetnik, ki je docela pravilno ocenil svoje duševne brate, slavjanofile, kot «sanjarje», tičal še sam tako zelo pod romantično-temno hipnozo, da je od ruskega ljudstva pričakoval neke aktivne «nove besede». In zategadelj se nahaja najranjlivejše mesto njegove «počveniške» ideologije ravno v tem, da je on mešal dva pojma: gmotne interese in pa način mišljenja ljudstva in inteligence, vprašanja želodca in vprašanja duha. V vprašanjih želodca si inteligenca res ne sme prisvajati nikakih drugih pravic kakor ljudstvo. Kruha vsem in v enaki meri, kdor si ga služi! Vsiljevati inteligenci iste nazore, kakršne ima preprosto ljudstvo, odrekati ji njen intelektualni razvoj v skladu z ostalim izobraženim človeštvom, pritiskati inteligenco v vprašanjih mišljenja na nivô ljudstva pa se pravi, zasipati en prepad in kopati drugega, zasipati brezдно med inteligentnimi in

neizobraženimi sonarodnjaki, ter kopati brezdno med narodi, brezdno, ki ga ne more opravičiti in premostiti noben mesijaš nizem, nobena vera v to, da bo moj narod kdaj odrešil one nesrečneže, ki stojе «v predvečeru padca, splošnega, občnega in strašnega». V ostalem pa je vsak poizkus priviti miselni nivô inteligence na nivô ljudstva — obskurantizem. «Z mišljenjem ljudstva je treba jako računati,» je dobro ugovarjal Dostojevskemu «kritični narodnik» Mihajlovskij, «a računati ž njim se še ne pravi, popolnoma prisvojiti si ga.»

To «počveniško» ideologijo Dostojevskega je treba poznati, da se razumejo nekatere bistvene idejne črte njegovih poznejših velikih romanov. (Dalje prihodnjic.)

Angelo Cerkvenik / V vrtincu

Tragedija štirih. V sedmih scenah.

III. scena.

Moževa delovna soba. Godi se dve uri po II. sceni.

(Mož sedi pri pisalni mizi ter premišljuje.)

MOŽ (*zmaje z glavo*): Ne... (*Nekaj piše.*) Da, čudno... (*Vstane in hodi po sobi gor in dol; končno stopi k vratom, jih odpre in zakiče*): Veročka, Veročka... (*Vse je tiho.*) Ali je še ni? Nič ne morem delati. (*Kratka pavza. Slišati je močan udarec na klavir; nekdo igra valček.*) Aha, prišla je! (*Močno zakriči*): Vera, Veročka! (*Klavir obmolkne.*)

ŽENA (*je še ni videti*): Glej ga, kako kriči! (*Prihiti v dolgi domači obleki; mu poda roko*): Zdravo! Zakaj me tako neprijazno gledaš? (*Oba se vsedeta.*)

MOŽ: Veročka, vsedi se, prosim te! Res mi je danes neprijetno govoriti s teboj. Dozdeva se mi, da se tega pogovora skoraj bojim.

ŽENA: Slutim. Že v prvem trenutku sem slutila.

MOŽ: Veročka moja, danes me je zmotila čudna, žalostna novost.

ŽENA: Novost?

MOŽ: Galè me je ogovoril.

ŽENA: Kje? Galè (*zelo začudeno*), Galè?

MOŽ: Da. Sedel sem gori v našem vrtu, na klopici, pa je prišel in prisedel. Govorila sva o procesu proti Weissu.

ŽENA: Ah, o Weissu!

MOŽ: Da, Veročka, ali ga obsojaš? To se pravi: ali misliš, da je ona bolj kriva, kakor njen mož?

ŽENA: Brezdvomno je ona ...

MOŽ (*jo prekine*): Čakaj ... ne govori!

ŽENA (*začudeno*): Ne govori?

MOŽ: Grdo je bilo od mene, ljubljena! Oprosti mi, prosim te!

ŽENA: Kaj naj ti oprostim?

MOŽ: Vprašal sem te z grdim namenom. Povedati ti hočem kar naravnost: Galè mi je rekel, da si mi nezvesta ...

ŽENA (*resignirano, kakor v polsnu. Se takoj ne more popolnoma zavesti*): Nezvesta ...

MOŽ: Potrpi, ne moti me! In ravno tako je začel kakor jaz. O Weissu je pričel govoriti; izpraševal me je, kakšno mnenje imam o Weissu, kaj mislim: čigava krivda je, kdo je večji grešnik, on ali ona? Kako strašen je vpliv misli! Kako nepopisna je moč človeka nad človekom in celo slabejšega nad močnejšim! Daj, povej, Veročka, ali sem boljši kakor Galè? (*Žena ga brezizrazno gleda in mu ničesar ne odgovori.*) Ti se čудиš temu vprašanju! Pa ni čudno to vprašanje. Dan in noč hodi z menoj. Uro za uro se poraja nanovo v mojih možganih. Ali sem boljši, ali se le delam boljšega? Hotel bi biti boljši! A motiv tega hotenja? Ta motiv se mi zdi umazan, grd ... O, Veročka (*tiho, skoraj bolešno*), kolikokrat je moje hrepenenje po boljšem, lepšem, čistejšem samo sad (*se strese*) — zavisti, zlobe, črne hudobije ...

ŽENA: Kaj govoriš, kaj govoriš? Ne razumem te. Ali se bojiš vprašati me, če sem ti nezvesta?

MOŽ: Bojim? Ne, ne bojim se, a težko mi je govoriti s teboj o tem, kajti če si mi nezvesta ... (*Obmolknje nekoliko trenutkov; potem skoraj jezno.*) Ah, saj sem ravno pred dobro uro dejal, da ženska ni pes, da žena svojega moža sploh ne more izdati.

ŽENA (*odločno*): Motiš se! Žena more biti svojemu možu nezvesta, žena ga more izdati vsak trenutek ... vsak trenutek! Žena sesa kri, misli, voljo, lepoto svojega moža ... in prekipevajoča od nove, nepoznane ji ljubezni, prenaša vse to drugam.

MOŽ: Ne verujem, vsak moški je zase celota in vsaka ženska zase polnovredno bitje. Povej, ali me res ne ljubiš?

ŽENA: Ne vem, kaj je ljubezen, a vem, da bi mogla živeti mnogo, mnogo časa brez tebe.

MOŽ: Tudi jaz brez tebe — a ljubim te vkljub temu in mogoče prav zategadelj!

ŽENA: A brez njega ne, brez njega ne ... (*Joče.*)

MOŽ (*se stresa. Dvigne se in hodi nekoliko trenutkov sem ter tja*): Je torej res, Veročka?

ŽENA (*tiho, sočutno*): Res jel? Ali si zelo nesrečen?

MOŽ (*jezno*): Nespametno. Vsakdo mi hoče danes po sili vtepti v glavo, da sem nesrečen. Razumi tudi ti, da nisem, nisem, nočem in ne morem biti nesrečen!

ŽENA: A to je strašno... jaz ne morem več tako živeti, ne morem.

MOŽ (*mračno*): Kako — tako?

ŽENA (*začudeno*): Ali ne razumeš?

MOŽ: Ne razumem! Čudiš se, da ne razumem! Povej natanko, kako ne moreš živeti.

ŽENA: Tako, vidiš: Ti si moj mož in njega imam rada.

MOŽ (*mirno*): Koga, njega?

ŽENA: Zakaj me mučiš? Krauppal!

MOŽ: Vedel sem. Grdo je bilo od mene, da sem te vprašal. Pa zakaj bi ne mogla poleg mene živeti? Ali sem ti tako oduren?

ŽENA (*žalostno*): Ne, ne... ti si dober, le jaz sem odurna, poleg tebe postajam še odurnejša. Ti si kakor merilo moje nizkosti. Kadar govorim s teboj, se zdim sama sebi umazana, drugače pa sem tako vesela, razposajena.

MOŽ: Kakor žalost sem. Ali se sploh znam smejeti? Kakor koščena smrt sem, ali sploh vlivam komu veselje do življenja? (*Počasi, preudarno, kakor bi sešteval ali ninožil, toda strahotno.*) In vendar bi morala v meni plamteti strast, moral bi braniti svoj krvni egoizem, kakor brani volk vse svoje, kar je njegovega in kar misli, da je njegovega. Moral bi vzeti samokres in streljati v tvoje možgane, Vera, žena moja, da bi se razpršili, da bi oškropili moj lastni obraz... moral bi... ah... (*Se sesede onemogel v fotelji.*)

ŽENA (*se stresa*): Molči, prosim te, molči! (*Daljša pavza.*)

MOŽ: Poleg mene ne moreš živeti.

ŽENA: Saj ti nisi kriv. Jaz sem kriva.

MOŽ: O, in vendar sem tudi jaz, kakor vsi drugi, in vendar sem tudi jaz kriknil, ko mi je Galè povedal. Tudi v moji krvi je nagon pradedov še vedno živ (*silno*), a premagati ga moram (*mehteno*), in zakaj premagati, zakaj? (*Nacioni glavo na roke.*)

(*Oba sedita molče.*)

MOŽ (*brutalno*): Zakaj, Vera?

ŽENA: Zakaj? (*Tiho.*) Ne vem.

MOŽ: Zakaj? Tisto večno vprašanje, ki izziva milijon novih vprašanj. O, saj so našli odgovor: bog, bog, bog... a čemu bog, zakaj bog?! O, če bi mogel verjeti, če bi mogel omamljen od kadila in sladke igre cerkvenih orgel, od zlatega bleska ornatov in meglenosti umirajočih lučk v temnih cerkvah pogrezniti se v blazno religioznost... O razum! Zakaj, zakaj? (*Se dvigne, hodi. Silovito*): Zakaj? Ker sem več kakor drugi! Več kakor drugi! Več (*kriči*), več, več! (*Tiho*): Ali sem več, Veročka moja?

ŽENA: Smiliš se mi, ti trpiš, ti si nesrečen.

MOŽ (*zarjove*): Molči, nisem nesrečen, povedal sem ti že!

ŽENA: Nikdar nisi tako vpil nad menoj!

MOŽ (*zamolklo*): Res je! Nikdar, toda v mislih sem se zaletel, besede so mi izbruhnile do konca ustnic in na ustnicah so zamrle. Znamenje, da sem od narave hudoben, da sem samo navidez boljši kakor drugi. (*Strastno*.) O, znotraj (*kaže na srce*), tukaj notri, vidiš (*se smeje*)... tu notri, vidiš, pa sem hudoben, kakor vsi, kakor vsi — vi! Zato si morala oditi od mene!

ŽENA: Ali si zblaznel?

MOŽ: Zblaznel? (*Obstane sredi sobe in gleda preplašeno naokrog*.) Ali me je res prevzela boleost? Ali je res močnejša kri kakor možgani. Ali ne umem več misliti? In vendar: človek živi, da misli, da misli, misli, misli, da misli do blazne črte... (*Se obrne k ženi. Mirno po daljšem premoru*): Vera, videla si me v trenutkih, ko sem bil tako slab, tako brez moči in volje kakor nikdar v življenju. Minulo je. Zdaj hočeva govoriti.

(*Molk.*)

MOŽ: Zelo rada ga imaš?

ŽENA: Mislím.

MOŽ: Boli me to, kakor boli človeka vsaka izguba. Razumeti pa moraš, da ne govorim o izgubi tvojega telesa. O izgubi tvoje ljubezni govorim. A zdi se mi, da me nisi ljubila, da je ta izguba zgolj iluzorna. Vseeno je: to vprašanje sme ostati nerešeno... Boli me v najhujšem primeru smrt moje iluzije.

ŽENA (*mehanično ponovi*): Iluzije?...

MOŽ: Morda je pretirano, kar sem rekel. Vendar pa, Vera, ne zamerim ti ničesar.

ŽENA (*začudeno*): Ničesar?

MOŽ: Kaj bi ti zameril? Ali misliš, da delaš greh?

ŽENA (*zardi*): Ne vem, sram me je.

MOŽ: Sram? Ne razumem tega. Če bi jaz vzljubil kako drugo dekle — kar pa se ne bi moglo nikdar zgoditi — kakršnokoli že, bi ti povedal in ne bi me bilo sram.

ŽENA: Ah, ti me nisi ljubil, ti me ne ljubiš. Oskar je imel prav.

MOŽ: Oskar ni imel prav. Kako more on vedeti, če te jaz ljubim? Niti ti sama ne moreš tega vedeti. Mogoče komaj slutiš, vidiš le meglene obrise v daleki temi, vidiš le razvaline starega gradu — v resnici pa je v megli moderna palača.

ŽENA: Ne premotiš me! Ti me ne ljubiš!

MOŽ (*se dvigne*): Nočem te o tem prepričevati. Če pa misliš, da ti bo ta misel v tolažbo in opravičbo — dobro: tedaj te ne ljubim. Toda opravičbe ne potrebuješ. Resnično ne potrebuješ. Čemu ti vse to pripovedujem, me vprašuješ. Mlada si še in brezdvomno boš doživela isto, kar sem doživel danes jaz, samo da bo najbrž še strašnejše... Spomni se tedaj na to uro. Spomni se na vse moje besede, ki sem jih kdaj spregovoril in ki jih še porečem. Mogoče ti bo tista težka ura, ki mora priti, razvozljala zmisel bridkosti in nezmisel besedičenja o nesreči.

ŽENA: Zakaj toliko govoriš? Zakaj me ne poženeš, ko ničesar ne čutiš napram meni?

MOŽ: Vera, ti me nočeš razumeti. Veruj, da te nisem nikdar v življenju imel tako rad, kakor v tem trenutku. Razšla se bova in povedati ti moram še mnogo, še silno mnogo. Potrpi samo še nekoliko trenutkov; saj se bova itak kmalu razšla.

ŽENA: Ti me mučiš! Tepi me, psuj me, ustrelj me...

MOŽ: Če te boli, nisem jaz kriv. Namenoma te ne mučim.

ŽENA: Ti nalašč odlašaj s tisto končno besedo, a jaz bi zdivjala!

MOŽ: Poslušaj, Vera! Tudi ženska je človek. Pravico imaš biti srečna, in nihče ti te pravice ne sme kratiti. Ljubim te — pa ne morem doumeti, kakšno korist bi imel od tega, če bi te skušal po sili tu držati, če bi skušal uničiti tvoje zadovoljstvo, če bi ne znal resignirati na tvoje telo. Tako bi mi bilo, kakor če bi poleg mene ležala brez rok in nog in bi žalostno gledala moje zdrave ude.

ŽENA: Tako govoriš, misliš pa ne tako. Mirno govoriš, bolelost ti pa razjeda srce.

MOŽ: Moja bolelost je postranska stvar, slučajna je kakor... kaj naj rečem? Težko najdem primerlo! (*Premišljuje, čaka.*)... Kakor med tisoči zdravih dreves eno bolno. Gozd zavoljo

tega ne bo izumrl in tudi ne sme izumreti. Pravica njegova je: živeti!

ŽENA: Kako smešno! To je nezmisel. Ti moraš — tako hočeš reči — žrtvovati zame tudi svoje življenje — in jaz naj grem, naj tvoje življenje vzamem kot biserno ovratnico in naj se veselim?

MOŽ (*zelo mirno*): Kako je vse to žalostno! Niti ti me ne moreš umeti. Jaz ljubim tebe — in ti ljubiš drugega! Če te resnično ljubim, ničesar ne žrtvujem. Ničesar. Če te resnično ljubim, moram žrtvovati svojo pohotnost po lastnini, po zasebni lastnini svoji ljubezni. Če to zmorem, te ljubim — če pa tega ne zmorem, sem gnoj. In čeprav me boli... Po tem se učim ceniti se... in tako rase moja sreča...

ŽENA: Rekel si mi torej, da naj grem!

MOŽ: Nikakor ne! Ostani pri meni. Svobodna si. Tebe, tvojega telesa ne bom nikdar zahteval. Kakor oče ti bom...

ŽENA (*se histerično smeje*)...

MOŽ: Zakaj se smeješ?

ŽENA (*se še vedno ne more utolažiti. Smeh se preliva v blaznost*).

MOŽ: Kaj je to?

ŽENA: Torej tak si!! Fej!

MOŽ (*očitajoče*): Vera, tega nisem zaslužil.

ŽENA: Nisi zaslužil? Takšna podlost! Pri tebi naj ostanem! Popoln bordel hočeš napraviti v tej hiši. Vsi naj hodijo sem, vsi, drug za drugim, jaz pa naj bom tvoja pridna hčerka in ženka — in njihova ljubica... Mogoče (*z blazno-hudobnim glasom*)... mogoče naj ti celò služim denar, a? (*Se smeje.*)

MOŽ: Ne razumem več ljudi.

ŽENA: Ne razumeš? Tvoj sveti mir je umazana krinka, tvoj sveti mir je mrzli mir ostudnega računarja... Slabejši si nego drugi. Iznebiti se me hočeš in mogoče še zaslužiti.

MOŽ (*odločno, toda ne sirovo*): Vera, misli! Ne blebetaj!

ŽENA: Misli, misli, misli! Ničesar mi ni potrebno misliti! Vidim!

MOŽ: Slepa si! Ničesar ne vidiš, in toliko strašnega se godi okrog tebe. Počakaj vsaj, da ti razložim, zakaj sem ti tako svetoval.

ŽENA: Želela bi le, da bi kmalu končal.

MOŽ: Še prehitro bom končal! A še nekaj ti moram povedati, da si ne bom kdaj pozneje česa očital. Povej mi, Vera, ali je Galè Krauppov prijatelj?

ŽENA: Ne vem, včasih sem ju videla skupaj.

MOŽ: Ali misliš, da pozna Galè natanko razmerje med teboj in Krauppom?

ZENA: Ne vem.

MOŽ: Meni se zdi, da natanko. Ne maram ti povedati vsega, kar mi je izblebetal. Žalilo bi te. Pogledaj! To je tvoje pismo. Tukaj ti ga vračam. (*Vrne ji pismo.*) Kako ga je mogel Galè dobiti v roke?

ZENA (*po kratkem premišljevanju; izgubljeno*): Oprosti, krivico sem ti delala. Tako nagla sem in tako nepremišljena. To pismo... to mi je čudno...

MOŽ: Glej, Galè in Kraupp sta prijatelja. Skupaj zahajata v bar, skupaj posedata vse noči v bordelu... in kar naenkrat pride šele po dveh mesecih k meni Galè in mi razkrije to razmerje. Ali ni to čudno?

ZENA (*skoraj veselo*): O, kaj bi bilo čudno?! Galè mi ne privoščiči, on me sovraži še vedno... (*Tiše, kakor da se sramuje svojega veselja.*) Da, tako jel!

MOŽ: Tudi na to možnost sem mislil. Pa sem se kmalu premislil. Saj bo Kraupp gotovo vse zvedel; ti mu boš povedala. In Galè ni neumen, on to natanko vé.

ZENA (*malodašno*): Da, on mora to vedeti!

MOŽ: In na vse to sem mislil, ko sem ti svetoval, da ostani pri meni.

ZENA: In zakaj to?

MOŽ: Težko mi je izreči. Zdi se mi, da te Kraupp več ne mara!

ZENA (*krikne*): O...

MOŽ: Zdi se mi, da se te je preobjedel!

ZENA: Nečaj! Iz česa sklepaš to?

MOŽ: Iz česa?! Ali še ne razumeš, za kaj gre? Kraupp in Galè delata sporazumno. Dogovorila sta se, kako bi se Kraupp tebe na lep način rešil. Mislil je mogoče, da bom jaz sodnijsko ali kako drugače nastopil proti njerau. Vsak moj nastop bi mu bil dobrodošel povod, da bi se te otresel.

ZENA: Ti obrekuješ.

MOŽ: Misliti ne znaš. Nikogar ne obrekujem, le domnevam. In če je moje domnevanje pravilno, tedaj je tista ura, o kateri sem prej govoril časovno spojena z mojo uro bridkosti, tedaj je prišla prezgodaj...

ZENA (*obupno*): O, moj Bog, če bi to bilo res!

MOŽ: Če ga res ljubiš, tedaj bi morala ta kelih izpiti. Če pa ga ne moreš izpiti do dna, je to znamenje, da ga ne ljubiš, kajti veruj mi, da telesa ni mogoče ljubiti, da je telo mogoče le pohotno držati v krampljih, kakor kako drugo zasebno lastnino. Ljubezen pa je neomejena, je svobodna, je edina

in neomejena popolnost v vsemirju... Ljubezen ni spolni ud, niso živci, tudi oči ne... vse to je zgolj gnoj!

ŽENA: Tega ne morem in nočem razumeti.

MOŽ: Ker tega nočete razumeti, ste nesrečni.

ŽENA: Ne morem, ne morem več! Končaj!

MOŽ: Ostani tukaj. Bdel bom nad teboj. V težki uri boš slaba kakor otrok in boš potrebovala bolj očeta nego moža. Tedaj boš mogoče spoznala, da so moje besede resnično življenje.

ŽENA: Bojim se te. Ali ne delaš premišljeno? Ali me nočeš obdržati po sili — zase?

MOŽ: Ali sem kdaj lagal?

ŽENA: Še nikdar nisi bil v takšnem položaju, kakor je ta. *(Nekoliko časa hodi zamišljeno po sobi, potem pa izbruhne v smeh; bolešno obupajoče.)* Moj bog, moj bog, kako smešno je vse to! Žena izda svojega moža, svojega lastnega moža. Njegovo silno ljubezen pije dan za dnevom, njegove misli vsesava uro za uro, njegovo lepoto uživa vsak trenutek... tedaj pa gre in v blaznem hrepenenju odda vse svojemu ljubimcu... S trepetom in strahom pričakuje sodbe. Vse skupaj pa se izpremeni v strahotno farso: Mož se dvigne in z gesto plemenitega nesebičneža pokaže v svet: Svobodna ti pot! Ženska si — človek si, svobodna si, moja ljubezen te bo spremljala na vseh tvojih potih... Kazen je strašnejša, kakor sem si jo predstavljala...

O, mož moj, ali ni to zgolj tvoja nečimernost...

O, mož moj, ali se nočem s to mislijo le tolažiti?

MOŽ: Povej, vse do konca!

ŽENA: Vedela sem, da si sebičnež, najsilnejši sebičnež med vsemi, kar jih poznam.

MOŽ: Nikdar nisem trdil česa nasprotnega. Na sebe mislim, vedno le nase! Tudi v tem trenutku mislim nase. Uživam v sebi — v tem uživam, da so moji užitki posebne vrste užitki... Tudi kadar mislim nate, mislim nase... Ti si le slučaj v mojem življenju, kakor rastoče drevo, in moje življenje kakor živo oko, ki je zagledalo čudovito drevo in ga je vzljubilo, ker mu je bilo prijetno gledati ga... in ni niti trenilo, ko je cvetoče in bujno vzcvetelo ob pogledu na drugo gledajoče ga oko...

ŽENA: O razumem, predobro razumem! A to je podlo!

MOŽ: Podlo? Nezmisel. Nič ni slabo, kar nikomur ne škoduje, kar nikomur ne povzroča bolesti. O, Vera, danes te ljubim...

in sem srečen, ker sem s to ljubeznijo izluščil biser v svoji duši.

ŽENA: Nehaj, nehaj! *(Po kratkem molku.)* Daj mi roko! Posloviva se kot prijatelja.

MOŽ *(rezko)*: Ne!

ŽENA: Čuden si! Zakaj ne?

MOŽ: Ker bom ostal vedno s teboj, vedno poleg tebe.

ŽENA: Jaz ne morem ...

MOŽ: Ni potrebno! Ti pojdi, moje navzočnosti ne boš čutila, niti mojega bdenja nad seboj ne boš čutila ... a posloviti se ni potrebno ...

ŽENA: Jaz grem.

MOŽ: Pojdi!

(Vera odide. Molč. Mož se izprehaja po sobi, gleda v tla. Nekje je slišati akorde klavirja, melodijo nekega valčka ...)

MOŽ: O, to boli, boli ... In ne razume, ničesar ne razume! Kako bi mogla razumeti, kako, ko pa sam tavam v megli, in se lovim kakor umirajoč bolnik po strmi, kameniti cesti? Ali sem boljši, ali sem slabjši? *(Ustavi se pred ogledalom; tiho.)* O, povej, povej, ali sem dober, ali sem slab? Molčiš?! Gledaš me?! Tvoje oči se širijo, tvoje ustnice se pačijo ... o ta tvoj obraz, ta živinski izraz ... ali si človek, ali nisi? *(Se krohoče.)* Človek ... kaj je človek, kje je človek, kdo je človek ... Najpopolnejša žival ... *(Strahoten smeh ga vsega zastrupi, da leti s smehom navzdol v brezno ... Slišati je močan udarec akorda na klavir. V hipu obstane, preneha s smehom ... Pogladi se z roko po čelu ...)* Pa sem vendar boljši, boljši, ker hočem biti boljši! *(Se vsede k pisalni mizi in vzame v roke peresnik ...)*

(Konec III. scene.)

Václav Burian / Doneski k starejšemu češkemu repertoarju v slovenski dramatik

(Konec)

II.

Razen Štěpánka je prihajal skoro istodobno na slovenski oder tudi V á c l a v K l i m e n t K l i c p e r a (1792—1859). Prevedeno je bilo nekoliko njegovih veseloiger, ki so krožile v prepisih skoro po vseh slovenskih čitalnicah. — I. Najstarejšega datuma je prevod njegove enodejanke «I d o b r é j i t r o», katero

je že leta 1849. prestavil pod naslovom «Dobro jutro» Jurij Kosmač s pomočjo I. Kleemanna.³⁴

V tem prevodu jo je prvič uprizorilo Slovensko društvo dne 10. septembra leta 1849. v ljubljanskem gledališču.³⁵ Dejanje je bilo lokalizirano in prepleteno s pevskimi točkami, ki jih je zložil dr. I. Bučar.³⁶ Pozneje so jo igrali v ljubljanski Čitalnici 20. decembra 1863.³⁷ v Bleiweisovi priredbi³⁸ in še v Dramatičnem društvu, ki jo je uprizorilo dne 14. marca leta 1869. v prostorih Čitalnice³⁹ in 23. oktobra leta 1870. v Deželnem gledališču.⁴⁰ Poleg Ljubljane so jo še igrali tudi na drugih slovenskih odrih, n. pr. v Celju, kjer so jo prvič uprizorili že 30. novembra 1851. (za oder jo je priredil Josip Drobnič)⁴¹, potem še 23. septembra 1866.,⁴² v Kranju 26. novembra 1865.,⁴³ v Mariboru⁴⁴ itd., tako da je postala znana in priljubljena⁴⁵ skoro po vsem slovenskem ozemlju.

Njen prevod je nameraval izdati že leta 1864. dr. J. Bleiweis v svojem Zborniku gledaliških iger;⁴⁶ toda natisnjen je bil šele leta 1867. v Slovenski Taliji, IV. (a) zv. (Dobro jutro, Vesela igra s petjem v dveh dejanjih, iz češkega), brez imena češkega avtorja in slovenskega prevajalca. Prevod je dovolj veren in gladek, toda ker so to igro uprizarjali s pevskimi točkami, razdeljen na dve dejanji.

Drugič jo je menda prevel tudi Jurij Grabrijan, dekan v Vipavi, toda razen Trstenjaka⁴⁷ ga slovenska literarna zgodovina sploh ne navaja. Prestavil jo je najbrž za oder vipavske Čitalnice.

2. Burko iz dijaškega življenja «Divotvorný klobouk» — «Čudodelni klobouk» (gluma v treh dejanjih, po Klicperi iz češčine poslovenil S. Ž.) je prestavil že 1851. leta Sebastijan Žepič.⁴⁸

³⁴ «Novice» 1863, 405; «Slovenski glasnik» 1864, 283; «Jezičnik» XX, 41, in XXIII, 78; «Slovensko gledališče» (Trstenjak) 50.

³⁵ «Novice» 1849, 160 in 164; «Slovensko gledališče» 39; Glaser III, 28.

³⁶ Ibidem.

³⁷ «Novice» 1863, 405; «Slovensko gledališče» 50.

³⁸ Letopis Narodne Čitalnice v Ljubljani 1871, 21.

³⁹ «Novice» 1869, 82; «Slovensko gledališče» 111.

⁴⁰ «Novice» 1870, 341, 349; «Slovensko gledališče» 113.

⁴¹ «Zora» 1872, 145 do 147; «Jezičnik» XXIV, 51; «Slovensko gledališče» 190; Glaser III, 32.

⁴² «Ljubljanski Zvon» 1911, 504.

⁴³ M. Pirnat, Narodna Čitalnica v Kranju (1863—1913), str. 41.

⁴⁴ Register iger mariborske Čitalnice.

⁴⁵ «Novice» 1868, 207.

⁴⁶ «Novice» 1864, 193.

⁴⁷ «Slovensko gledališče» 92.

⁴⁸ «Novice» 1867, 387; J. Noll, Priročna knjiga, Slovenska Talija, I. zvezek, str. 164; «Jezičnik» XXV, 78; «Slovensko gledališče» 48.

Uprizorjena sploh ni bila in tudi ne natisnjena. Prevod je ohranjen v rokopisu iz leta 1851., ki ga hrani zgod. del dramskega arhiva v Narodnem gledališču v Ljubljani pod št. 250. Iz njega je razvidno, zakaj je niso uprizorili: Žepičev prevod je namreč tako neroden in ponesrečen, da je na njegovem rokopisu neka druga roka zapisala opazko, da je to «dobro za omaro». In na ta način ni došlo do uprizoritve te res dovtipne in literarno uspele veseloigre.

Drugič jo je baje prestavil Fr. Cegnar, toda razen L. Žvaba⁴⁹ nihče drugi tega ne omenja.

3. Pravljični proverb «Z l a t o n e b l a ž í» je prestavil leta 1865. pod istim naslovom «Z l a t o n e b l a ž í» (Dramatična drobtinica, češki spisal Václ. Kl. Klicpera) L. P o d g o r i š k i, t. j. Lavoslav Gorenjec.⁵⁰

Ta prevod ni bil ne natisnjen ne uprizorjen. Ohranil se je v zgod. delu dramskega arhiva pod št. 241. Kot prelagatelj je na njem podpisan L. Podgoriški, kar odgovarja popravljenemu Trstenjakovemu poročilu.

4. Enodejanko «Veselo h r a n a m o s t ě» je prestavil leta 1867. pod naslovom «N a m o s t u» Fran Rebec.

Njegov prevod je izšel v Slovenski Taliji, II. (b) zv., leta 1867. (Na mostu, gluma v enem dejanju, iz češkega po Klicperi poslovenil). Ta prevod je dovolj zvest in se še danes dobro bere; lokalizirana so samo krajevna in krstna imena.

Prvič jo je uprizorilo ljubljansko Dramatično društvo kot svojo prvo otvoritveno predstavo dne 24. oktobra 1867. v prostorih Čitalnice,⁵¹ potem še 2. oktobra leta 1870. v Deželnem gledališču.⁵² Igra je jako ugajala.⁵³

Tudi po drugih slovenskih odrih so jo pogosto uprizarjali.

5. Burko brez ženskih vlog «R o h o v í n ě t v e r r o h ý» je prestavil že pred letom 1867. pod istim naslovom «R o h o v í n» (Šalo-

⁴⁹ Lovro Žvab, Koledar in kažipot po Trstu, II. del, str. 39 (1884), navaja, da njegove prevode iz češčine (Rodoljubi in Čudodelni klobuk) hrani ljubljanska licejska knjižnica; toda jaz jih tam nisem dobil.

⁵⁰ «Novice» 1867, 387, pomotoma navajajo za prevajalca Podgorskega (kar je psevdonim L. Svetca), po njih je to napako sprejel J. Nolli, Priročna knjiga, str. 171, pozneje tudi J. Marn v «Jezičniku» XXX, 23. A. Trstenjak, «Slovensko gledališče», str. 48, navaja tudi Podgorskega, na str. 98. pa prav Podgoriškega. Vkljub temu je pripisal Glaser III, 77 (1896), ta prevod Luki Svetcu (t. j. Podgorskemu)!

⁵¹ «Novice» 1876, 368; «Slovensko gledališče» 111.

⁵² «Novice» 1870, 326; «Slovensko gledališče» 113.

⁵³ «Slovenski Narod» 1871, št. 6.

igra v enem dejanju) Peter Grasselli⁵⁴ (s pomočjo ljubljanskega Čeha Jana Macáka⁵⁵).

Do uprizoritve te burke sploh ni prišlo in tudi natisnjena ni bila, četudi jo je Dramatično društvo nameravalo izdati.⁵⁶ Rokopis hrani prelagatelj.

Čeprav se je iz Klicpere precej prevajalo, vendar sta v slovenski dramatik resnično živeli samo dve njegovi veseloigri, in to niti ne najboljše. Krivi so bili temu večinoma slabi ali nerodni prevodi.

*

Z razvojem delavnosti Dramatičnega društva se je tudi znatno pomnožil češki repertoar. Tako so prihajali na slovenski oder koncem 60. in začetkom 70. let različni češki avtorji, kakor n. pr. K. Sabina (Inserat), F. F. Šamberk (Ultra), J. Neruda (Ženin od gladi), J. J. Stankovsky (Gospod regisseur), J. J. Kolar (Dajte mi surko), J. Štolba (Krojač in čevljar), Gustav Pflieger-Moravsky (Telegram, Ona me ljubi, Poglavje), in zlasti Josip Kajetan Tyl (1808—1856).

Šele s Tylom se je poprijelo Dramatično društvo tudi resne igre. Poprej je skoro izključno gojilo veseloigro in «puhle šale za otroke in kuharice».⁵⁷ Zatorej igrajo prevodi iz Tyla znatno vlogo tudi v razvoju slovenske dramatike. Ker ni bilo v tem oziru resnih domačih del, se je zopet moralo Dramatično društvo lotiti prevodov in Tyl je bil eden izmed najbolj prevajanih in igranih avtorjev tekom celega desetletja 1870—1880.

I. Časoslovno prihaja tu v poštev prevod njegove pravljичne igre (ta genre je vpeljal Tyl prvi v češko literaturo) «Jiříkovo vidiění», katero je prestavil že pred letom 1867.⁵⁸ pod naslovom «Jurčkove prikazni» (čarobna igra s petjem v petih dejanjih) Fran Rebec.⁵⁹

Ta prevod ni bil natisnjen in rokopis se tudi ni ohranil. Prvič jo je uprizorilo Dramatično društvo dne 19. novembra 1871. v ljubljanskem Deželnem gledališču. Kritika je pohvalila njeno globoko moralo, zanimivo dejanje in bradek humor in je poudarila,

⁵⁴ «Novice» 1867, 387; J. Noll, Priročna knjiga, str. 168; «Slovensko gledališče» 48, 92.

⁵⁵ Po poročilu še živečega prelagatelja.

⁵⁶ «Novice» 1867, 387.

⁵⁷ J. Stritar v «Zvonu» 1870, 110.

⁵⁸ Dramatično društvo je navedlo ta prevod v svojem seznamu rokopisov že leta 1867. Glej «Novice» 1867, 387.

⁵⁹ «Novice» 1867, 387; J. Noll, Priročna knjiga 166; «Slovensko gledališče» 99, 116.

da je prav na dobro prišla publiki.⁶⁰ Drugič so jo igrali dne 18. novembra 1872.⁶¹ Končno pa so jo uprizorili v Inemannovi režiji dne 25. septembra in 6. novembra leta 1898. pod naslovom «Jurčkove sanje». Še takratna kritika jo je smatrala za «prav dobro igro za nedeljsko občinstvo».⁶² Jurčka je to pot igral Čeh Vl. Housa, ki je «izvrstno presanjal sanje svojega Jurčka».⁶³

2. Drugo pravljico igro «Slepý mládenec» je prestavil okrog leta 1871. pod naslovom «Slepí mladenič» (Romantičen igrokaz v treh oddelkih) Jože Andrejčkov, t. j. Podmilšak.⁶⁴

Natisnjena ni bila in tudi ne igrana. Rokopis z datumom 10. junija 1871. (ko je bila vložena v Dramatičnem društvu) hrani zgod. del dramskega arhiva pod št. 423.

3. Ta čas je prevedel isti Jože Andrejčkov-Podmilšak tudi Tylovo «Tvrdohlavou ženou» pod naslovom «Trdoglava žena» (Pravljica v treh dejanjih).⁶⁵

Prevod ni bil natisnjen; ohranil se je samo v rokopisu z datumom 30. junija 1871. v zgod. delu arhiva Narodnega gledališča v Ljubljani pod št. 424. Iz njega je razvidno, da je bil že 25. januarja 1873. predložen cenzurnemu uradu.

Dramatično društvo jo je uprizorilo dne 6. januarja 1874. v Deželnem gledališču.⁶⁶ Glasbo za napeve je zložil kap. J. Schantel.⁶⁷ Niti «Novice» niti «Slovenski Narod» niso prinesli o tem nobene kritike. Potem se ni pokazala več na ljubljanskem odru.

4. Želji po resni drami je ustregel Josip Stare s svojim prevodom Tylove Paličovy dcery (Požigalčeva hči, Resna igra v petih dejanjih), ki je izšla v Zborniku «Slovenske Talije», zv. 20., 1871.⁶⁸

Dramatično društvo jo je prvič uprizorilo dne 24. aprila 1873. leta v Deželnem gledališču.⁶⁹ Kritika jo je sprejela prav z umevanjem in tudi odobrila Staretov prevod, grajala je samo lokaliziranje iger na slovenska tla.⁷⁰

Glasbo za napeve je zložil Vojteh Valenta.⁷¹

⁶⁰ «Novice» 1871, 375, 384; «Slovenski Narod» 1871, št. 134.

⁶¹ «Slovensko gledališče» 119.

⁶² «Ljubljanski Zvon» 1898, 701.

⁶³ «Slovenski Narod» 1898, št. 220.

⁶⁴ «Ljubljanski Zvon» 1884, 732 (G. Jeráb); «Slovensko gledališče» 85.

⁶⁵ Ibidem.

⁶⁶ «Slovensko gledališče» 123.

⁶⁷ «Ljubljanski Zvon» 1893, 442.

⁶⁸ F. Simonič, «Slovenska bibliografija» 515.

⁶⁹ «Novice» 1873, 136; «Slovensko gledališče» 121.

⁷⁰ «Slovenski Narod» 1873, št. 92 in 95.

⁷¹ «Ljubljanski Zvon» 1893, 442.

Ta igra se je držala na ljubljanskem odru skoro do 1890. leta. Tako so jo uprizorili še 25. decembra 1873., 19. marca 1876., 19. marca 1878., 2. februarja 1883. in 24. januarja 1886.⁷² Tudi na drugih slovenskih odrih se je pokazala. Tako so jo uprizorili v Rojanu dne 8. marca leta 1874.⁷³

V Ljubljani je bila Požigalčeva hči prevedena iz slovenščine tudi v nemščino; prevod je oskrbel slovenski igravec Kocelj,⁷⁴ ki je v nji tudi nastopil na nemškem odru Deželnega gledališča, ko so jo Nemci uprizorili dne 1. februarja leta 1874.⁷⁵ Igra je imela tudi v nemškem gledališču popoln uspeh.⁷⁶

5. Dramo *Pražský flamenr* je prestavil leta 1872. pod lokaliziranim naslovom *Ljubljanski postopač* (Slika iz meščanskega življenja v štirih dejanjih) Josip Stare.⁷⁷

Ta prevod ni bil natisnjen; njegov rokopis z datumom 18. oktobra 1872. hrani zgodovinski del arhiva Narodnega gledališča v Ljubljani pod št. 315.

Prvič jo je uprizorilo Dramatično društvo dne 26. oktobra 1872. v Deželnem gledališču.⁷⁸ Kritika je pohvalila njeno lepo moralo⁷⁹ in njeno resno dejanje ter hvaležne vloge.⁸⁰ Toda igrano je bilo slabo.⁸¹ Na ljubljanskem odru se ni več pokazala.

6. Drugo dramo iz družabnega življenja *Bankrotář* je prestavil leta 1874. pod istim naslovom *Bankrotar* (Igra iz meščanskega življenja v petih dejanjih) Anton Sušnik.⁸² Prevod ni več lokaliziran.

Uprizorjena in natisnjena ni bila; hrani se samo v rokopisnem prevodu v arhivu Narodnega gledališča pod št. 244.

7. Pravljično igro *Strakonický dudák* je prestavil že v 60. letih I. Makarovič pod naslovom *Češkí godec* (Igra v petih dejanjih, prosto poslovenil) in ponudil svoj prevod Dramatičnemu društvu, ki pa mu je prevod vrnilo.⁸³

⁷² «Slovensko gledališče» 123, 128, 132, 134, 136.

⁷³ «Novice» 1874, 81.

⁷⁴ «Slovenski Narod» 1874, št. 24. Kocelj jo je prevedel pod naslovom «Die Tochter des Brandlegers».

⁷⁵ «Laibacher Zeitung» 1874, str. 159.

⁷⁶ Ibidem 182.

⁷⁷ «Slovensko gledališče» 100; Glaser IV, 408.

⁷⁸ «Novice» 1872, 348; «Slovensko gledališče» 119.

⁷⁹ «Novice» 1872, 355; «Laibacher Zeitung» 1872, str. 1756.

⁸⁰ «Slovenski Narod» 1872, 123.

⁸¹ «Novice» 1872, 355.

⁸² «Slovensko gledališče» 101.

⁸³ «Novice» 1867, 387; J. Noll, Piročna knjiga 164; «Slovensko gledališče» 96.

Drugič jo je prevedel 1901. leta Vekoslav Benkovič pod lokaliziranim naslovom *Zaloški godec* (Narodna čarobna pravljica s petjem v treh dejanjih).⁸⁴

Ta prevod ni izšel v tisku, temveč se je ohranil samo v dveh prepisih, ki jih hrani zgodovinski del arhiva Narodnega gledališča pod št. 610. Na njih prelagateljovo ime ni navedeno.

Prvič so jo uprizorili v nedeljo dne 22. septembra 1901. in nato 6. oktobra istega leta v režiji Dobrovolnega in to s popolnim uspehom. Kritika je z umevanjem pisala o Tylovem delu, o lepi tendenci te igre, o režiji in tudi o umetniški interpretaciji igralcev, med katerimi so se zlasti odlikovali Deyl, Lier, Lounska in Terševa.⁸⁵

To je vse, kar je bilo prevedeno v slovenščino iz starejših čeških dramatikov — Štěpaneka, Klicpere in Tyla. Mnogo, kar je od tega res živelo na slovenskih odrih, je ostalo samo v rokopisih in prepisih, ki jih še danes hranijo arhivi nekaterih slovenskih čitalnic. Marsikatera dobra stvar sploh ni bila uprizorjena, marsikatera pa je na odru propadla, kar je večinoma zakrivila takratna prevajalska manira — nespretno lokaliziranje in nerodno presajanje iger na slovenska tla, pred čemer je odločno svaril slovenske prevajalce že leta 1873. kritik «Slovenskega Naroda» (najbrž J. Jurčič), poudarjajoč, da «s tem izgube (igre) svojo izvirno vrednost in vendar tudi niso domače, ker se jim pozna tuje mišljenje».⁸⁶

V. Blasco Ibáñez / *Steklina*

Od vseh koncev huerte¹ so prebivalci tekali v kočo Pascuala Caldere in prestopali nje prag z nekako grozo, v kateri se je razburjenje mešalo z bojaznijo. — «Kako je malemu? Bolje?» Oče Pascual je v krogu svoje žene, svojih svakinj in celo najbolj oddaljenih sorodnikov, zbranih ob nezgodi, z žalostnim veseljem sprejemal to zanimanje sosesčine za njegovega sina: — Da: dobro se mu godi! Že dva dni ni čutil napadov te strašne «stvari», ki je burila hišo. In molčeči kmetje, Calderovi prijatelji, ali vrle sosede, ki so v ganutju vzklikale, so vtikali nos med sobne duri in plaho vpraševali: «Kako se počutiš?»

⁸⁴ Gledališki plakat z dne 22. septembra 1901.

⁸⁵ «Ljubljanski Zvon» 1901, 789; «Slovenski Narod» 1901, št. 218.

⁸⁶ «Slovenski Narod» 1873, št. 95.

¹ Obširna ravnica, deloma pokrita z oranževci, na obeh bregovih Guadalquiviara.

Calderov edinec je bil ondi, včasih je ležal na ukaz svoje matere, ki si ni mogla misliti boleznih brez sklede juhe in postelje; včasih pa je sedel tiščal čeljust v dlaneh in trdovratno bolščal v najtemnejši kot čumnate. Oče se je z namrščenimi belimi obrvmi šetal pod brajdnikom pred vrati, čim je ostal sam, ali pa je iz gole navade hodil gledat na bližnje njive, pa niti najmanj se mu ni hotelo pripogibati hrbet, da bi izpulil kak plevel, ki je že pozanjal po brazdah. Kaj mu je bilo sedaj do te zemlje, ki sta jo oplodila njegov znoj in sila njegovih mišic? ... Imel je samo tega sina, plod poznega zakona, in to vam je bil trd dečko, delaven in redkobeseden kot oče; vojak rodne grude, vršič svoje dolžnosti brez pretenj in povelja, vedno pripravljen, zbuditi se sredi noči, kadar je prišel čas zalivanja in ko je bilo treba napajati polje ob zvezdnem svitu; naglo vam je skočil s fantovske postelje na trdi klopi v kuhinji, vrgel raz sebe odeje ter ovčje kože ter obul alparage,² čim je zadonel prvi klic zgodnjega petelina.

Stric Pascual se mu ni nikoli nasmejal. To je bil oče po stari latinski šegi; strašni gospodar, ki po končanem delu sam obeduje, mu pokorno streže žena in stoje čaka poleg njega.

Ali ta resna, negibna naličnica brezpogojnega zapovednika je prikrivala neomejeno občudovanje za tega sina, njegovo najboljšo delo. S kako spretnostjo je naložil dvokolnico! Kako si je prepotil srajco, vihteč lopato s čvrstim mahanjem, da se je na videz hotel prelomiti v pasu! Kdo je jahal kakor on kosmata kljuseta in jim skakal na hrbet s tolikšno milino, opiraje se samo s koncem pletenega črevlja živini ob zadnje noge? ... In ta vrli delavec ni bil ne pijanec ne prepirljivec. Pri srečkanju ob naborih mu je usoda naklonila dobro številko, in o kresu naj bi se poročil z mlado hčerko na sosedni pristavi, ki bi prinesla k hiši svojega tasta in tašče gotovo nekaj kosov sveta. Sreča, častne in mirne rodbinske šege se ne bi prekinile; drug Caldera bi obdeloval zemljo, ki so jo oplodili predniki, kadar bi očku Pascualu opešale moči, medtem ko bi se četa «kotličkarjev»³, vsako leto številnejša, igrala okoli konja, zapreženega v plug, in z neko plahostjo opazovala redkobesednega deda, ki se mu od starosti solzé oči, sedečemu na solncu pred vrati poljske kolibe!

*

Kriste! Kako ginejo človeške sanje! ... Neke sobote, ko se je Pascualček proti polnoči vračal od svoje zaročenke, ga je na stezi

² Konopneno obuvalo.

³ Caldera = kotel.

huerte pes ugriznil; huda nema žival, ki se je pritepla iz sladkor-nega nasada in v trenutku, ko se je mladenič priklonil, da bi ji zagnal kamen, mu zasadila čekane v pleče. Mati, ki ga je čakala ob teh ženitovanjskih nočeh, da bi mu odprla vrata, je pričela jadikovati ob pogledu na modrikasti polkrog, kjer so bili zobje rdeče vtisnjeni, in oddrobnela v hišo, pripravljat zdravilnih pijač in obkladkov.

Dečko se je smejal strahu bore ženske. «Mir, mama, mir!» Saj ga ni prvič pes popadel. Imel je še odznak ugriza, ki ga je dobil v svojem detinstvu, ko je šel po polju in metal kamenje pristavskemu psu. Stari Caldera je govoril s postelje brez vidnega razburjenja: drugo jutro pojde sin k zdravniku za živino, ki mu bo rano izžgal z razbeljenim železom. Taka je njegova volja, pa mir besedil!

Mladenič je prebil operacijo neobčutno, kot pristni Maver iz valencijske huerte. Skratka, štiri dni počitka. Pa še tedaj si ta pridni delavec ne glede na svojo bolečino ni mogel kaj, da ne bi pomagal očetu s svojima razbolelima rokama. Zvečer, ko se je po solnčnem zapadu prikazal na pristavi svoje zaročenke, so ga vselej izpraševali po njegovem zdravju.

«No, kaj pa tisti ugriz, kako je kaj z njim?» Veselo je skomizgnil z ramo, ko ga je dekletè vprašujoč pogledala, in končno sta skupaj sedla v enem koncu kuhinje. Ždela sta ondi v nemem razmišljanju ali pa sta se pomenkovala o bali in postelji, ne da bi se bila upala približati, strogo in togo, v taki razdalji med seboj, da «bi mogel srp skozi», kakor je v smehu pravil nevestin oče.

Dober mesec je potekel. Edina mati ni pozabila nesreče. S plašnim pogledom se je ozirala za sinom ter mu opazovala obličje z nekako bojaznijo. Jojme! Nebeška devica! Bog in njegova sveta mati sta po vsej priliki zapustila huerto! V Templatovi koči je neko dete trpelo peklenške muke, ker ga je uklal stekel pes. Ljudje z zakupnih zemljišč so prihajali in strahoma ogledovali ubogi stvar. Nesrečna mati pa se ni drznila iti tja, kajti mislila je na lastnega sina: da, tega Pascualčka, visokega in krepkega ko stolp, je čakala usoda onega nesrečnega otroka...

Neko jutro Pascualček ni mogel vstati s svoje klopčice v kuhinji: mati mu je pomagala do velike zakonske postelje, ki je zavzemala del spalnice, najboljše izbe v lesenjači. Mrzlica ga je tresla, tožil je, da ga močno skeli na ugriznjem mestu. Drgetal je po vsem životu, tako da je škripal z zobmi, in na oči mu je legala rumenkasta megla. Tedaj je prijahal na svoji stari kobili

dirjavki najstarji vrač huerte, don José, s svojimi večnimi čistili za vsakovrstne bolezni in s svojimi obezami, namočenimi v razsolu za rane. Ob pogledu na bolnika je zlokobno zamahnil: O, zelo resno! Slučaj se je zdel tako tehten, da je treba po kakega velikega mojstra v zdravilstvu, kakršni bivajo v Valenciji in ki vedó več kot on.

Caldera je napregel svoj pokriti voz na dveh kolesih in spravil nanj Pascualčka. Fantu je bilo odleglo, smejal se je in trdil, da ne čuti več drugega ko lahno srbečico. Vrnivši se domov je bil oče videti mirnejši. Zdravnik v Valenciji je bil malemu naredil ubod. Resnoben možak! Pascualčka je potolažil z dobrimi besedami, pri tem pa se je pritoževal, da so ga tako pozno svéta vprašali.

Teden dni sta oba moška vsak drugi dan odšla v Valencijo, nekega jutra pa se Pascualček ni mogel geniti. Kriza se je vnovič pojavila, še hujša, tako da je uboga mati vzklikala od groze. Škleepetal je z zobmi in jadikoval, da mu je pri tem prihajala pena okoli ust; nabrekle oči so mu ven molele nalik velikanskim vinskim jagodam. Vzpenjal se je kvišku v bolestnih krčih in mati se mu je obešala za vrat vreščeč od prepasti, medtem ko je Caldera, molčljivi hrust, tiščal s pokojno močjo Pascualetu roke in ga siloma držal v negibnosti. «Fill meu! Fill meu!» je plakala mati. Joj, svojega sina je s težavo še spoznala. Zdel se ji je drugačen, kakor da je od njega ostal sam ovoj in da se je zli duh nastanil v njegovi notrini, ga trpinčil s krutimi kremplji in se kazal v njegovih očeh z zloveščim bleskom.

Nato je nastopil pokoj, uničenje. Vse ženstvo iz sosesčine, zbrano v kuhinji, je razmotrivalo o bolnikovi usodi in zgražale so se nad mestnim zdravnikom z njegovimi vražjimi piki. On ga je pripravil v ta položaj; preden se je prepustil v zdravljenje, se je fantu bolje godilo. Razbojnik! In vlada ne kaznuje takih malo pridnežev! Ne, drugih lekov ni kakor stari, «posvečeni» leki, nastali po skušnjah mnogih rodov, ki so živeli pred nami in zategadelj umeli dosti več od nas.

Neki sosed je odšel po priletno čarovnico, ki je lečila pasji ugriz in kačji pa škorpionov pik. Sosesta je privedla postarnega kratkovidnega kozarja, ki je zdravil z močjo svojih ust, namreč edino s tem, da je s svojo slino delal križe po bolnikovi koži.

Zvretki planinskih zelišč in križi s slino so dajali nado na bližnjo ozdravitev, kar se je opazilo, kako bolnik po cele ure negibno in nemo upira v tla otrpel pogled, kakor bi čutil, da prihaja vanj nekaj čudnega, da ta stvar venomer raste in se polašča vsega

njegovega bitja. Skoraj je nova kriza vrgla dvom v duha ženskam, ki so razpravljale o novih odposnočkih.

Prišla je nevesta; velike oči zamorskega dekleta so bile vlažne od solz: stopivši plašljivo tik do bolnika, se je prvičkrat osnelila, prijeti ga za roko, in pri tem zardevala pod svojo cimetasto poltjo zbog te drznosti. «Kako ti gre? ...» On pa, tako zaljubljen svoje dni, se je umikal temu ljubkujočemu prijemu in, okrenivši proč oči, da je ne bi videl, se je hotel skriti, nekam ponižan zastran svojega položaja.

In mati je jokala. Nebeška kraljica! Prav slab je bil; umreti bo morala! ... Ko bi vsaj mogli doznati, kateri pes ga je ujedel, da bi živali odrezali jezik in iz njega napravili čaroben oblič, kakor so svetovali izkušeni ljudje! ...

*

Na huerto je bila podoba, kakor da se namerava zlití ves božji srd. Psi so ugriznili še drugel in zdravih nisi več mogel ločiti od bolnih. Vsi stekli! Otroci so iz hiš opazovali skozi priprte duri neizmerne poljane s preplašenimi očmi; ženske so hodile v strujenih skupinah po vijugastih stezah in se nemirno ogirale na vse strani; drhtele so in podvzvale korak, čim je izza sladkoznega trsja zadonel prvi lajež.

Ljudje niso zaupali lastnim domačim psom, sko so jih videli, da žalostno sopejo in se jim sline cedé. In hrta, lovskega spremljevalca, bevskačočé ščene, hišnega varuha, strahotnega ovčarskega psa, ki ga privezujejo k vozu, da pazi v gospodarjevi odsotnosti, so deli na opasovanje ali pa jih hladno žrtvovali za dvoriškim zidom.

«So že tu! so že tu!» se je vpilo od kmetije do kmetije za obvestilo, da gre mimo troja psov, tulečih, sestradanih, z blatno volneno ali ščetinasto dlako, preganjanih noč in dan na begu brez oddiha; iz oči pa jim je sevala biaznost od divjega ščuvanja. Zona je oblivala huerto; hiše so zapirale svoja vrata, vsepovsod so bile naperjene puške kratuše.

Strelji so se razlegali iz ločja; z visokih orníc, iz pristavskih oken, in kadar so se klatoži, zavrnjeni in zasledovani na vseh koncih, okrenili proti morju v pobesnelem diru, so jih cariniki, utaborjeni na oskern pasu prodovine, jemali na muho in jih sprejemali z izstrelom; psi so se obrnili, uhajali med močmi, ki so jih zasledovali s puško roki, in marsikaka žival je obležala zleknjena ob prekopu. Zvečer pa so daljni strelji parali negotovo tišino planjave. Sleherna oblika, ki se je premikala v mraku, je

prizvala kroglo proti sebi; okoli pristav je pok iz mušket odgovarjal zamolklemu lajanju. Ljudje, ki so se bali medsebojne groze, so se ogibali drug drugemu. Čim se je znočilo, je huerta ostala brez luči, brez žive duše po stezâh in stegnâh, kakor da se je smrt polastila turobne ravnice, ki je bila zelena in vedra ob solnčnih urah. Majhen rdeč madež, solza svetlobe, je drgetala v tej temini: prihajala je od Calderovih, kjer so ženske sedele na tleh okoli svetiljke in vzdihovale preplašene ob bolnikovem rezkem vreščanju, ob šklepetanju njegovih zob, ob šumenju njegovih mišic, vijočih se pod rokami, ki so ga čvrsto držale.

Mati se je oklepala vratu temu besnežu, ki so se ga moški bali. Toliko da jo je poznal! To ni bil več on, s svojimi izbuljenimi očmi, s posinelim črnkastim obrazom, s to zvijavico trpinčene zveri, s tem jezikom, ki je molel iz penastih mehurcev, hropeč od neugasljive žeje. Klical je smrt obupno ječeč, tolkel z glavo ob zid in skušal gristi; vendar je bil še njen sin, in ona se ga ni bala kakor drugi. Preteča usta so se ustavljala ob prepadlem obličju, orošenem s solzami: «Mama! mama!» V svojih kratkih izprebistrskih in izpreumljajih jo je spoznal. Nikar naj se ga ne boji: nikdar je ne bo ujedel! Kakor da je potreboval žrtve, da bi potolažil svojo besnost, si je zasajal zobe v roke in se mrcvaril, da je brizgala kri.

«Fill meu! Fill meu!» je stokala mati.

Otirala mu je mrtvaško peno z usten, potem pa si devala robec na oči brez strahu, da bi se oskrunila. Caldera se v svoji mrkli resnosti ni zmenil za grozeči bolnikov pogled, ki se je z divjo razjarjenostjo upiral vanj. Nesrečnik ni več prizanašal svojemu očetu, a krepkobni Caldera ga je ne glede na pretnje teh ust pritiskal na posteljo, kadar je skušal pobegniti, da bi nosil po svetu strašansko boleost, ki mu je trgala drob.

Napadi niso prihajali več po dolgih presledkih: trajali so skoro zdržema, in besnež se je otepal, razpraskan in okrvavljen od svojih lastnih ugrizov, prsten v obraz, zavitih, citronastih oči nalik pošastni zverini, zunaj človeškega plemena. Žene so plakale vse iz sebe. Smrt je bila gotova: žal jim je bilo dolgih ur, morebiti dni krutega mučeništva, ki je še preostajalo ubogemu Pascualčku.

*

Caldera ni našel med svojimi sorodniki in prijatelji srčnih ljudi, ki bi mu pomagali krotiti bolnika. Vsi so se preplašeno ozirali proti durim spalnice, kakor da se za njimi skriva največja nevarnost. Streljati se po stezâh vzdolž pretokov, to je možato; zabod z

nožem se lahko vrne; na kroglo odvrneš z drugo; ali ta peneča se usta, na žalost, ubijajo s svojim ugrizom! Oj, te bolezní brez leka, ko se človek zvija v brezkončni mrtvaščici liki kuščar, ki si ga z ravnico presekal na dvoje...

Svoje matere ni več poznal. V poslednjih izprebistrkih jo je z nežno osornostjo pahníl od sebe. Proč naj gre! Nič več je neče videti! Boji se, da bi ji prizadel kaj hudega! Prijateljice so odvedle ubogo ženo iz stanice in jo siloma držale v kotu.

Caldera je v skrajnem naporu svoje mroče volje privezal bolnika za posteljo. Velike obrvi so mu trepetale, ker mu je šlo na jok, ko je večkrat zadrgníl vrv in tako pričvrstil mladiča na ležišče, kjer se je rodil. Očetu je bilo, kakor da ga pokopava in mu grebe jamo. Bolestnik se je otepal v blaznih krčih pod otrplimi rokami, in Caldera se je moral silno napenjati, da ga je spravil pod spone, ki so se zajedale v polt. Živeti toliko let, naposled pa biti primoran v tak posel! Ustvariti življenje, potlej pa želeti, da bi čimprej ugasnilo, ker te je groza tolikere brezplodne muke!... Mili Bog! Čemu ne bi končal takoj tega siromačka, ki mu smrt itak ne uide?

Zaprl je sobne duri, da bi ubežal grozi tega vreščanja; ali po hiši je še vedno odmeval sopot besnila, ki mu je odgovarjalo ihtenje matere in sosedinj, zbranih okrog umirajoče svetilnice...

Caldera je udaril z nogo po tleh. Tiho, ženske! A prvič so prekršile njegovo povelje. Nato je odšel, bežeč pred tem zborom tugovanja.

Delala se je noč. Pogled mu je krenil proti ozkemu zlatemu traku, ki je na obzorju naznanjal beg dneva. Nad glavo so mu sevale zvezde. Od jedva vidnih poslopij je prihajalo rezgetanje, lajanje, krokanje, poslednji utripi živalskega življenja pred spanjem. Odurni možak je začutil neko praznoto sredi te slepe prirode, ki je bila neobčutna za bol živih bitij. Kaj je bila njegova gorest mar svetlobnim točkam, ki so zrle nanj z višav?...

Vnovič mu je oddaljeno bolnikovo tuljenje udarilo na uho skozi odprto okence v spalnici. Nežnost iz prvih časov očetovstva se mu je zganila na dnu duše. Spomnil se je prečutih noči, ko je prenašal in pestoval malčka po tej sobi ob detinskih boleznih. Sedaj tudi večí in ječí, pa brez upanja, v mukah pozemskega peklà, ki se zaključí s smrtjo.

Caldera se je zgrozil in segel z rokama na čelo, kakor da hoče pregnati grozovito misel. Potem je bil videti neodločen.

Čemu pa ne?

«Da ne bo več trpel... da ne bo več trpel!»

Stopil je v hišo pa se precej vrnil s svojo staro dvocevko: zdirjal je k lini, kot bi se bal, da si bo morda premislil, in vtaknil orožje skozi odprtino.

Začul je še tesnobno kolcanje, škripanje z zobmi, besni krik, a čisto blizu, kakor da je tik nesrečneža. Oči, vajene mraku, so mu razločile v ozadju žalne sobe život, ki je drgetal, blede liso obličja, ki se je zdaj prikazovalo, zdaj izgibalo v obupnih trzajih.

Ustrašil se je trepetanja svojih rok, utripanja svojih žil, on, sin huerte, ki mu je bil lov edino razvedrilo, vaju streljati ptice, skoro ne da bi jih pogledal.

Vik uboge matere ga je domislil drugega, daljnega, jako daljnega vpitja — dvaindvajset let je tega — ko je povila svojega sina edinca na isti postelji.

Kako! Takšen konec! ... Oči, obrnjene kvišku, meglene od solz, so videle nebo črno, jako črno, brez zvezdice:

«Gospod! da ne bo več trpel! da ne bo več trpel!» In ponavljajoč te besede, je naslonil puško na ramo, potlej poiskal sprožila s trepetajočim prstom ... In dva strela sta počila!

(Iz španščine prevedel A. D.)

Fran Albrecht / Dve pesmi

Svojim prijateljem!

Kdo je bedel z menoj nad prepadi mojih prečutih noči,
kdo izmed vas, ki nekoč ste mi bili prijatelji?

Kdo je ljubil z menoj, kdo izdajal, kdo molil in klet,
kdo svojo dušo z menoj na križ sramote razpel? (!)

Kdo je bil v peklu z menoj, kdo v paradižu moj drug,
kdo je praznil z menoj bokale veselja in muk?

Si bil to ti, ki misliš, da si svetnik,
pa malikuješ laž, ti, svoje svetosti lažnik?

Ali nemara ti, ki si drugim — ne sebi! — sodnik,
ti, svoje krivice glasnik, tuje pravice krvnik?

Ali pa ti, modrijan-poštenjak, ki skrivaš oči
in stopaš oprezno, da se ti v duši laž ne vzbudi?

O, prišel bo čas in jaz se otresem svojih in vaših verig:
i tvoje sodbe, sodnik, i tvoje laži, o svetnik.

In brizgnil bo plamen leden iz prepadov mojih noči,
tedaj se pozdravimo in se pogledamo ostro in strmo v oči!

Nekomu drugemu!

Tvoja modrost, modrijan, vse le prazne pene,
tvoja svetost, svetnik, vse le piš in puh,
tvoja čast, poštenjak, vse brez zvenka, cene:
tvoja sodba, sodnik — videz in napuh!

Ti, ki si moder, molčiš,
ti, ki si res svet, trpiš,
ker med ljudmi si pošten,
boš od ljudi pogubljen.

Li-Tai-Pe – Pavel Karlin / Pomladna noč

Upepeljena je vonjiva sveča
in vodni uri je zamrl glas.
Preko poljane hladna sapa veje
v polnočni čas...

Pomlad me je zajela v mehke čare
in mi ne da zakléni oči.
Na jasi vpleta mesec v cvetne sence
svoj beli sij ...

Kaj to vseh? 13/10/2005
(Iz cikla vzhodnih prevodov «Krizantemine vaze»)

Jernej Jereb / Suženj demona

(Nadaljevanje)

Gospa Fani se je bila preselila. Za dijake je pripravila dve sobici, ena je imela temno okno na hodnik, druga je bila svetla. Proti meni je bila hladna. Igrala je neumno igro. Da bi odvrnila sum, je začela dvoriti drugim. Ko se je eden izmed njih izrazil: «Gospa je zaljubljena vame,» me je spreletel neprijeten, mrazu podoben občutek.

Zvečer sem prihajal pozno domov, gospa me je čakala v kuhinji. Nisem se ji mogel ogniti. Napram načinu tega razmerja sem postal apatičen. Razočaranje, ki me je bilo spočetka prevzelo, me je polagoma popustilo. Ranjeno čustvo je otrpnilo, na njegovo mesto je stopilo realnejše gledanje življenja. Telo se je privadilo kakor tuji hrani, ugodje se je večalo od dne do dne.

Razmerje med menoj in med gospo bi ne bilo doseglo take globine, da se ni sobica popolnoma izpraznila. Dijaki so zapustili drug za drugim stanovanje, ostal sem v sobi sam. V temni sobici je ležal mlad dijaček, ki je od strahu in od samote bleдел.

V svetlo sobo s tremi praznimi posteljami pa se je naselilo življenje, ki se ga še danes spominjam s strahoto. Bil sem prosti-
tutka. Ko da se hoče ta ženska na meni maščevati za svoje iz-
gubljeno življenje. Slednji večer je presedela v moji sobi in me je
zrla. Hotel sem brati, pisati, učiti se; toda njene navzočnosti nisem
prenesel brez trepetanja. Sedla mi je na kolena, z gnevom sem
zrl v njen srečni obraz.

«Povej, ali me ljubiš?»

«Ne vem,» sem odgovoril.

In izpraševala me je z muko, dokler ji nisem lagal: «Da!»

Vse noči je brezsravno in brez strahu delila posteljo z menoj.
Vpeljala me je v vse skrivnosti spolnega življenja, ki so ji bile
znane in se je naslajala nad mojim začudenjem.

Ko je ležala trenutno nasičena poleg mene, mi je šepetala
nagnusne besede v uho.

Po slednjem obisku se je šele proti jutru splazila v svojo sobo.

Bil sem utrujen, bled in izmrczgan. Moje oči so bile vdrte, okrog
njih je bila zarisana globoka temna proga. Polt je sijala zelenkasto.

Nekaj večerov sem izostal zunaj dolgo, dolgo... Ko sem prišel
domov, sem jo našel z odprtimi očmi na moji postelji.

Strašno enolično in dolgočasno je bilo to življenje. Gabilo se
mi je, pljunil bi bil nanj, pa sem se mu vdal in sem ga živel.

*

Prijatelja nisem imel. Tiste dni muke in samoubijanja sem ga
našel v dijaku, ki je prišel iz zavoda. Tone mu je bilo ime. Skladal
je pesmi in o življenju ni vedel ničesar.

Oklenila sva se drug drugega; jaz sem ga uvajal v življenje.
Hlastal je v ekstremih. Upijanil se je življenja in je sanjal o
neznani ljubezni, ki je ni bilo. Čaral si je v besedah predstave
deklic, ki jih nikoli ni poznal. Na dnu teh samoprevar in laži je
ležala njegova močna erotična nprav, ki je bila močnejša kot moja.
Bil mi je dušna opora v obupnem stanju.

Skoro vsak večer sva šla na polje. Bila je jesen; dež je padal,
čuden somrak je ležal preko njiv, ki so se tiščale med vrstami
golih murv. Po potéh je bila voda, ki se je bila nabrala v kolovoz-
nicah. Vsak hip sva jih morala preskočiti, zavita v pelerini; pre-
močeni krajevi klobukov so viseli globoko na obraz.

Prišla sva do roba polja, kjer pada breg strmo v globoko
strugo. Spodaj je šumela reka, kot da šume valovi od nekje izpod
izpodkopanih tal.

V takih nočeh sva postala sentimentalna. Bila sva sanje same, da sva jedva čutila pričujočnost teles.

Ti trenutki so naju zvezali. Le nekaterikrat sva se naveličala drug drugega in iskala vzroka, da bi se razstala. Ob takih prilikah sva se naenkrat spogledala, kot da naju je obšlo neznano čuvstvo. Tone se je stresel in dejal: «Pojdi k vragu!»

Jaz sem ostal na mestu in gledal, kako je korakal molče čez polje proti mestu, kjer je sijala svetloba nad hišami.

Drugi dan me je prišel iskat. Razveselil sem se ga. Stopila sva na stezo med murve in pričela pogovor, ki naju je spajal, in brez katerega nisva mogla živeti.

«Poglej zemljo, kako je lepa. Nad Števerjanom je luč, nad svetnico Gendro je nebo odprto . . .»

«Poglej murve; kakor črni potniki, zaviti v halje, so in ne vedo, kam bi krenili.»

«Čuj!» je obstal Tone in posluhnil; pelerina mu je plapolala v burji. — «Kaj slišiš?»

«Slišim jokanje deklic, ki stoje premražene v burji in se ne morejo ganiti.»

Dejal sem: «Slišim . . .» In trudil sem se razbrati glasove joka iz vetra, ki je vejal skozi gole veje in se otepal z njimi.

Bila sva kct duh, ki je plaval nad lepoto narave in večera ter pomakal perotnice v blato vsakdanjosti.

Včasih se je sredi vetra in noči Tone naenkrat zganil, pogledal me je z izrazom samoočitjanja in dejal: «Jaz sem pokvarjen. Zabredel sem; ni več izhoda.»

Njegova erotična nprav je iskala izhoda v bujni domišljiji. Stopal je v pczo pokvarjenega, ki se vrača k dobremu, a ne more iz blata. Neprestano je citiral verze:

«Ko padal bom, živel v nasladi,
le en pogled, en opomin
od tebe, mati, duši mladi
in spet se vrnil bo tvoj sin.»

Kadar sem čul njegove besede o pokvarjenosti, me je speklo v srcu. Kot da stojim obtoženec pred njim, sem dejal:

«Ne ti, jaz sem padel; jaz sem izgubljen.»

Če bi mi bil te besede verjel, bi mu bil odprl svoje srce, tako težko sem nosil to breme na sebi. Vprašal me je mrzlo:

«Ali si zaljubljen?»

«Ne,» sem mu odgovoril.

Čez nekaj časa je dejal: «Rad bi videl golo deklico. Biti mora silno lepa . . .»

Hotel sem mu povedati strahoto tistega spoznanja, pa nisem mogel. Zato sem molčal. Da bi napeljal pogovor drugam, sem pričel govoriti o pesmi polja, ki sva mislila o nji, da je pesem nove dobe.

To, kar sva živela, ni bilo življenje. Bile so zlagane sanje. Njemu, da je utešil svojo vročo nrav, meni, da sem umiril svojo notranjost, ki je bila razklana in pod mlinskim kamnom zdrobljena.

Vse, kar se je zgodilo z menoj, je bilo proti moji nravi, proti moji vzgoji. Drobcji moje duše so blodili po meni; nisem jih mogel zbrati.

*

Kadarkoli sem se vrnil s polja domov, me je vprašala gospa: «Kje ste bili?»

«Na polju; s Tonetom.»

«Pripeljite ga k nam; rada bi ga spoznala.»

Nisem ga pripeljal. Bal sem se, da ne bi spoznal razmerja med menoj in njo. Spoznala ga je, ko me je prišel iskat in me ni bilo doma. Tedaj se je zapletla v pogovor z njim in se mu je predstavila sama.

«Vi ste Francetov prijatelj?» ga je merila. «Ne zahajajte v ženske družbe; ženska družba pokvari dijaka.»

«Na polje hodiva, k reki!»

Bil je v zadregi, njen pogled se ni premaknil od njega. Izprašala ga je o vsem, slednjič se ni premagala:

«Krasne lasé imate; debele, rdeče ustnice.»

Umaknil se je njenemu pohotnemu pogledu in njeni besedi, ki ga je vabila, naj pride zopet.

Dobil me je na cesti: «Tvojo gospodinjo sem spoznal; zanimiva ženska je.»

Bil sem nejevoljen. Videl sem, da je naredila vtis nanj. Igrala je. Poteza čudne, meni do danes neumljive ljubosumnosti se je potegnila preko mojega obraza.

«Neumna je,» sem dejal. Nato sem molčal.

Ko sem se vrnil domov, sem bil mračen. Sedel sem za mizo in gopé nisem pogledal.

«Vaš prijatelj vas je iskal. Govorila sem z njim.»

«Vem,» sem dejal mrzlo.

«Čeden dečko je. Vanj bi se kar zaljubila.»

«Vem,» sem se spozabil, «da je čeden deček! Ali da zbirate lepe lase in rdeče ustnice, tega nisem vedel.»

Tedaj je planila k meni kot divja in me je objela:

«Ti si ljubosumen? Kako sem srečna!»

Molčal sem. Ognil sem se obednice in odšel v svojo sobo. Par minut sem razmišljal. Senca radovedja mi je planila v misel: «Kaj bo zdaj?» Nato sem šel na ulico.

Zvečer sem dobil v kuhinji majhnega, svetlolasega človeka, s kratko pristriženimi brki. Male oči v tolstem obrazu niso gledale odkrito; bil je zaprt vase; kadar se je razgovoril, je postajal bahaški in gostobeseden. Iz njegovih besed je gledala tista količina znanja evropskih jezikov, ki ga je usposabljala za hotelskega vratarja. Izpod uglajene vnanjosti je zdaj pa zdaj pogledala manira kočijažev in nosačev. Sočutja ni poznal ne sentimentalnosti. Govoril je o pijači, jedi in denarju.

Na prvi hip je napravil name vtis siroveža brez duše. Tudi gospa Fani mi ga je tako opisala.

Ko sem ga razluščil, sem spoznal, da je njegovo pristno čuvstvo skrito pod sirovo lupino in ga ne nosi na dlani.

Gospa Fani skrite topline njegove duše ni znala razluščiti. Zakrivila je, da se je njegova notranjost trdovratnejše zakrknila pod odbijajoči plašč. Mrzila ga je radi besed, ki so se sukale okoli materijalnosti. On se ji ni znal približati s sentimentalnostjo in jo je vzel molče kot žival.

Spoznal sem v njegovih pogledih že tisti večer, da je njegovo notranje razmerje do žene iskreno. Ona mu je izmikala poglede in besedo.

Ko sem se poslovil in šel v sobo, mi je pošepnila: «Pridem!»

*

Vedel sem, da ne bo prišla. Zaspal sem in ko sem se prebudil, je sijal dan skozi okna. Odprl sem šipe, da se je sveži zrak vлил v sobo in mi napolnil prsi. Bil sem spočit. Objela sta me radost in ljubezen od vsega, moje oči so poljubljale. Z gospo se tisti dan nisva videla. Zvečer sem jedva legel in ugasnil luč, ko so se odprla vrata v mojo sobo. Na vratih je stala gospa kot prikazen. Bila je bleda in zavita v dolgo črno ruto. Položila je prst na usta in zaprla vrata za seboj.

Stopila je k postelji; položila mi je roko na čelo in me hotela poljubiti: «Zakaj se me ogiblješ?»

Obrnil sem glavo od nje. Strmé me je pogledala. V hipu je spoznala mojo misel.

«Saj on ne poljublja. Saj on ne zna poljubljati.»

Nato se je nagnila z vsem telesom nadme in me je rotila: «Ali smem k tebi?»

Molčal sem in gledal v zid. Ves gnus, ki sem ga prestal, se je vračal v mojo dušo in se kopičil. Ne vem, če je bila senca ljubo-sumja zraven. Toda zavest, deliti žensko z nekom drugim, mi je bila tako zoperna, da je zatrla željo mesá. Prijel sem njene roke in jih odtrgal od sebe, da je omahnila k postelji.

Bil sem truden; v hipu sem zaspal. Ko sem se ponoči prebudil, sem čul jedva slišno ihtenje iz teme. Posluhnil sem. Poleg moje postelje na tleh je ležalo iztegnjeno telo, ki se je potresalo v joku. Bilo me je groza. Blaznost tega početja mi je stopila pred oči in udarila v glavo. Čutil sem, da trepetam.

Sklonil sem se s postelje in se dotaknil njene roke: «Gospa!»

Dvignila je glavo, vdana kot žival, ki čaka milosti. Nisem videl njenih podplutih, od joka rdečih oči, a čutil sem njih preseči, trmasti blesk iz teme.

«Čujte!» sem dejal. «Kaj se lahko zgodí!»

«Meni je vseeno,» je odgovorila.

«Menj ni vseeno! Ali hočete doživeti dramo?»

«Tebe hočem,» mi je dejala. «Moža nočem! Ti si moj!» In zgrabila je mojo glavo, da sem zaječal...

Bilo je že jutro, ko se je ločila od mene. Še enkrat se je vrnila k vratom: «Mož še vedno spi.» Zaspal sem znova tudi jaz.

*

Od tiste noči je postala ta ženska strašna. Do ogabnosti se je plazila pred menoj. Kadarkoli me je videla, se mi je nasmihala z očmi in s slednjo gubico svojega obraza. Njena roka se me je dotikala, njena beseda me je lizala do ostude. Kadarkoli je šel pogreb čez trg, je priletela na moje okno, da se me je dotaknila z ledji. Moža je mrzila. Ni mu odgovarjala na besede, prepovedala je smejati se njegovim dogodbicam.

Kadar ni marala njegove navzočnosti, je vrgla pest soli na žerjavico. Pričel ga je daviti kašelj, vzela je klobuk in šel. Prihajal je navadno tik pred kosilom in pred večerjo. Vse ure je postopal po cestah in ni vedel, kaj naj stori.

Za zakonske pravice ga je varala z najzvitejšimi sredstvi. Podrobnosti intimnega zakonskega življenja mi je brezsravno pripovedovala, da bi me omehčala ob večerih, ko se je vse uprlo v menj in sem jo pehal od sebe.

Od dne do dne je postajala neopreznejša in nepredvidnejša. Svojih oči ni več brzdala. Vpričo drugih se me je dotikala z roko. Na moj ugovor je odgovarjala: «A, kaj!» Pričakoval sem, da nekega dne izbruhne... Ni izbruhnilo. —

(Dalje prihodnjič.)

Velika prisotnost

KNJIŽEVNA POROČILA

Epilog «Veroniki Deseniški». (Konec.)

II.

Wenn ein Buch und ein Kopf zusammenschlagen und es klingthohl, so braucht es nicht allemal am Buche zu liegen.

G. Ch. Lichtenberg.

V svojem odgovoru pravi Jožef Vidmar, da bi svojo kritiko Veronike lahko ponudil «Ljubljanskemu Zvonu» namestu «Dom in Svetu», pa tega ni storil, ker je vedel, da bi je jaz ne priobčil, češ, da nisem za to dovolj vesten in možat. Vidmar ima prav. «Ljubljanski Zvon» bi pod mojim uredništvom njegove kritike res ne priobčil, in sicer ravno zaradi te moje brezvestnosti, ki je tolika, da si ne upa zagovarjati krivičnih sodb (niti ne v literarno pobudo preprostega naroda, kakor tako lepo modruje Vidmar) in pa zaradi te moje nemožatosti, ki bi se drznila odkloniti celó njegovo sodbo in obsodbo.

Vidmarja je «Veronika Deseniška» odbila, a ni šel váse, da bi pogledal, kje prav za prav tiči vzrok — pač, «zamislil se je» in «našel ga je v delu». Vidmar se je zamislil in napisal kritiko, v kateri si je dokazal, da je ta Župančičeva pesnitev «nedozorela in nedonošena». Ker pa je vsaka recenzija, ki sodi kako umetniško delo, predvsem merilo recenzenta samega in šele v drugi vrsti merilo umetniškega dela, bi utegnil kdo, ki je našel v «Veroniki Deseniški» več nego Vidmar, po pravici sklepati, da ni nedozorela in nedonošena Župančičeva pesnitev, pač pa, da je nedozorel in nedonošen recenzent, ki jo je sodil in obsodil.

Kakor se je velikemu Tolstemu ponesrečil genijalni, iz nekih predsodkov zasnovani naskok na še večjega Shakespearja, prav tako Vidmarjeva kritika, napisana z nekim preprostim domačim razumom, ne more uničiti življenjske sile in pesniške cene Župančičeve pesnitve. Župančičeva dramatična pesem bo živela, ko bo Vidmarjeva ocena redek in pozabljen kuriozum, ki bo sporočal našim potomcem kvečjemu nauk, katerega poznamo že izza Mahničevih časov: ne bližaj se umetnini s kritiko čistega razuma!

Priznam Vidmarju, da se je lotil «Veronike» z veliko natančnostjo (kar pa seveda ni istovetno z vestnostjo). Pri tem pa je postopal, kakor pri svojih ocenah slovenskih prevodov iz ruskega slovstva: z drobnogledo minucioznostjo se je zaril v malenkostne hibe in šibkosti dela, jih primerno napihnil ter tako izgubil izpred oči celoto. Zato ni občutil življenja, ki ga izdihava ta celota. Transponiral — ali bolje: travestiral — je v neko suhotno nedostatno prozo nekatere — sicer fragmentarno, a zato nič manj življenjsko pristno očrtane — značaje (kako absurdni bi bil v tako šolarsko prozo transponiran značaj Othella ali kako «Pohujšanje v dolini šentflorijanski!») ter zato ni občutil pesniškega fluida, ki ga izžarevajo celó te osebe.

Ko je tako del pesnitve prenesel v prozo, ki naj bo po Vidmarjevih besedah «odzrcaljena podoba umetnine», sklepa, da Župančičevo delo ni umetnina. In dokazuje: «Življenje, ki more valoviti med temi tremi (= Veronika, Friderik, Herman) v skupnosti tako nedovršenimi postavami, je silno razdrobljeno, je brez prave enotnosti; mestoma zavre v pravem življenjskem ritmu, mestoma pa stoji mrtvo in pusto». Če bi Vidmar to trdil o kaki pesnitvi Lipeta Haderlapa, bi mu seveda brezpogojno verjeli. Če pa postavlja tako trditev za Župančiča, smemo upravičeno zahtevati dokazov! Trditev in dokaz. Jožef Vidmar naj odpre knjigo

in z dokumenti podpre svojo trditve! Kje in kakšna so tista mesta? Naj nam s citati osvetli ta mesta, ki so mrtva in pusta, torej delo literata in artista, ne pa resničnega poeta! Ni namreč izključeno, da so ta mesta mrtva in pusta samo za Jožefa Vidmarja, za tistega pa, ki ume umetnine uživati, sočna in polna. Če zatrjuje Jožef Vidmar, da je monolog Veronike v petem dejanju predolg in preginljiv, ni to nikak umetniški kriterij, temveč zadeva njegovega osebnega okusa, ki nas ne zanima; Vidmar naj dokaže, da je ta monolog nepesniški, narejen, literatski. Vidmar naj citira eno samo sceno Veronike — makar najšibkejšo — ter estetsko in umetniško dokaže, da tega prizora in teh verzov ni mogel pisati resničen poet, potem mu bom verjel, da Župančičevo delo ni umetnina.

Kajti če se Vidmar umika in v svojem odgovoru pravi, da vsa njegova kritika «ni drugega kakor dokazovanje, da delo kot celota ni umetnina», moram priznati, da je to zame nezmysel. Kaj je to, kar kot celota ni umetnina, torej v posameznostih je? Umetnina je vendar organizem, zato je umetnina je ali pa sploh ni! Kdor je samo formalen talent, ni umetnik. Ali je Župančič samo formalen talent? — Zame pa je stvar taka: Aškerčev «Primož Trubar» ni umetnina, dasi utegne vsebovati posrečene posameznosti in celo formalno dobre verzve, ni umetnina, ker je delo napisal nepesnik. Župančičeva «Veronika» pa je vzlic nekaterim fragmentarnim značajem in posameznim hibam umetnina, ker jo je napisal pesnik.

Če torej hoče Vidmar s svojo trditvijo, da Župančičeva pesnitev ni umetnina, resnično uspeti, mora dokazati, da «Veronike Deseniške» ni pisal poet. Doslej pa je pokazal samo voljo, to dokazati, a dokazal ni. Doslej je dokazal samo samega sebe: dokazal je svojo amuzičnost.

Ne da bi se mudil pri Vidmarjevem neumevanju kompliciranega Veronikinega značaja, naj končno navedem en sam primer za to, kako ume Vidmar čitati pesnitev! Razkrajajoč značaj Friderikov, pravi Vidmar: «V četrtem dejanju ga vidimo, da se odkrito veseli bratove smrti, ker je s tem rešen tekmeča za celjsko nasledstvo». Kakšno je to «odkrito veselje»? Friderik sprva sploh ne razume, da mu je brat umrl; ko pa razume, odene po prvem navalu presenečenja nad to «vrtozglavo vestjo» svoje «veselje» v te-le lapidarne stavke:

«Iz česa je, po čemer hodimo?
Gradove svoje zidamo — na kaj? —
Bil si mi vendar brat. Le spi, le sanjaj.
Ne bom te dramil. In — oprostí vse.»

Kaj je to? Ali je ta zgoščeni, pristno človeški izraz srčne ginjenosti znak odkrite veselosti? Ali pa je to samo pega v kritikovem očesu ali kritična vestnost? Ne — to je «odzrcaljena podoba umetnine»!

A naposled so to lapalije; lapalije, kakršnih bi utegnil navesti še nekaj, a bi zgovorno pričale o kritikovem neumevanju ali pa neki bodisi zavedni ali nezavedni tendenčnosti. A vse to ni bistveno. Bistven je ton. Ne samo poeta, tudi kritika izdaja vonj besede. Po vonju besed spoznaš, ali se je kritik podredil umetniškemu delu in ga z umevanjem predelal v sebi. Ton je, ki se mi je uprl in naravnost zagabil, ko sem čital Vidmarjevo kritiko. Tisti napeti, visoki, naškuljeni ton, ki govori z umetnikom od zgoraj doli; ton, ki ga Vidmar tudi v svojem odgovoru ne more zatajiti, ko govori o «profesorčku», kakor da je naziv profesorja splošno priznan sinonim za ignoranta in idiota. V takem tonu je Nemeč Schlegel govoril o Molièru in Evripidu, ko ga je Goethe v svojih pogovorih z Eckermannom zavrnil takole: «Seine Kritik ist durchaus einseitig, indem

er (Schlegel) fast bei allen Theaterstücken bloß das Skelett der Fabel und Anordnung vor Augen hat... ohne sich im mindesten darum zu bekümmern, was der Autor uns von anmutigem Leben und Bildung einer hohen Seele entgegenbringt. — In der Art und Weise wie Schlegel das französische Theater behandelt, finde ich das Rezept zu einem schlechten Rezensenten, dem jedes Organ für die Verehrung des Vortrefflichen mangelt, und der über eine tüchtige Natur und einen großen Charakter hingeht, als wäre es Spreu und Stoppel.» In končno: «Wenn ein moderner Mensch wie Schlegel an einem so großen Alten (Evripides) Fehler zu rügen hätte, so sollte es billig nicht anders geschehen als auf den Knien.» Te Goethejeve besede veljajo — mutatis mutandis — tudi za Vidmarja in njegov literarni odnos do Župančiča!

Kakor v materijelnem, se tudi v duhovnem svetu delé ljudje v dve skupini: v produktivno in neproduktivno. V materijelnem svetu se ta razdor med obema slojema očituje pod nazivom razredne borbe, dočim se v duhovnem svetu ta razdor zaostri v borbo šele tedaj, če postane neproduktivna skupina ambiciozna in agresivna ter se skuša afirmirati — ne z lastnim pomembnim delom, marveč z negiranjem produktivnih sil. Tako skupino — lahko jo imenujemo kliko — imamo danes tudi v slovenskem slovstvu. Nekaj mlajših ambicioznih, a neproduktivnih in zategadelj nezadovoljnih pisateljev se skuša uveljaviti s tem, da zagrizeno negira vsako umirjeno, dozorelo delo. To se potem pri nas imenuje boj «starih» in «mladih». A najsi so med nami umetniška načela še tako različna, vendar danes tega boja v slovenski literaturi ni. Je samo boj med produktivnimi in neproduktivnimi silami. Kajti mladost sama še ni merilo in privilegij; edino merilo človekovo je delo. Nihče ni resno oviral generacije okrog Cankarja in Župančiča, da se ne bi uveljavila s svojim delom; s svojim delom je zavzela teren. Nihče ni oviral skupine okrog «Treh labodov», da se ne bi uveljavila; nasprotno — nekateri tako zvani stari so jo s svojimi simpatijami in svojim delom celó podpirali. Če ni uspela, je njena stvar.

Razumljivo je, da je marsikomu te neproduktivne skupine danes Župančič kot najvidnejši reprezentant slovenskih pesniško-tvornih sil zrastel previsoko; zato ga je treba negirati. To tendenco je posebno jasno razodela neresna ocena «Veronike Deseniške» v novoletni številki nekega ljubljanskega dnevnika.

Ali je Vidmar zavedno ali nezavedno pisal svojo kritiko «Veronike» pod vplivom te skupine, je stvar njega in njegove vesti. Najsi njegov sedanji organ «Kritika» po mojem mnenju kaže mnogo znakov neke neproduktivne ambicioznosti (glej Kosovelov članek o gledališkem repertoarju, Dobidov entuziastični, a zgolj amaterski referat o zadnji umetniški razstavi, Vidmarjevo pisanje o k v a r n o s t i ruskih igralcev na slovenskem odru) — sem vendar za svojo osebo prepričan, da je njegova kritika «Veronike Deseniške» subjektivno poštena, kakor tudi je objektivno nepravična in enostranska ter ozkosrčna.

III.

V drugem delu svoje poslanice «Pravda o Veroniki Deseniški» odgovarja za ogorčeno uredništvo «Dom in Svet» France Koblar. To ogorčenje pa ni iskreno. Zakaj, kdor pričinja svojo polemiko z besedami: «Fran Albrecht je storil prijateljsko ali družinsko ali kakršnokoli dolžnost, ko se je oglašil v 12. številki «Ljubljanskega Zvona» za leto 1924. proti poročilu o Župančičevi «Veroniki Deseniški», ki ga je prinesel naš list v 5. številki lanskega letnika» — kdor je zmožen r e s n o napisati kaj takega, ne da bi pri tem pomislil, da bi jaz njemu

z isto pravico za sprejem Vidmarjeve ocene lahko podtaknil verske ali politično-strankarske ali kakršnekoli motive, ta me pač odvezuje dolžnosti, da bi razpravljaj ž njim.

IV.

S tem je zame ta zadeva končana. Končana, a ne zaključena. Zaključila jo bo bodočnost.

Moj priziv velja bodočnosti!

Fran Albrecht.

Ivan Cankar, Il servo Bortolo e il suo diritto. (Konec.)

Iz vere v notranje zdravje Cankarjevega dela se je rodila v prevajalcih tudi skrb, podati, kolikor je možno zaradi različnosti duhovnih in oblikovalnih sposobnosti italijanščine in naše slovenske besede, a tudi v okviru njihovih osebnih prevajalskih sposobnosti, dostojen in resnega uvaževanja vreden prevod «Hlapca Jerneja». Pri ponovnem čitanju njunega dela se ne moreš ubraniti dojmu, da jima je bila posebno pri srcu zvonkost Cankarjevega stavka, preprostost izražanja njegovih misli, slikovitost in barvitost raznih Cankarju priljubljenih figur, dramatičnost govora, originalnost nekaterih ljudskih rekel, ter končno tudi vsa ona poezija, ki je raztresena križema vsepovsod v učinkovitih podobah nekaterih naturalističnih mest povesti. Ta napor se jima je v glavnem skorajda vedno tudi posrečil, tako da je v knjigi, če preidemo zanimivost in učinkovitost fabule že same po sebi, ostalo še zadosti tistega našega Cankarja, kakršen je kot umetnik in videc. Naj to dejstvo pokažejo nekatera mesta:

Bortolo, il vecchio servo grigio ed allampanato, prese posto sulla panca, vicino alla finestra: s'asciugò la fronte con un fazzoletto rosso e sospirò. — Un non so che d'opprimente e d'agghiacciante gli strinse il cuore; nè le bocche, nè gli occhi gli diedero risposta. — Il carro va a ritroso, se è il padrone che lo tira ed il servo che lo guida! — sentenziò il cognato. — Quarant'anni son passati — pensava — e non un solo giorno di meno, dal dì in cui per la prima volta varcai questa soglia. Era una capanna piccola e triste: una vergogna per il padrone e per il servo — Bravo Bortolo: te la passi bene, tu, eh? Sulla soglia, un po' barcollante, col cappello sulle ventitre, apparve ditar. — Va via, donnaccia! — Affrettati! — Come un viso giovane ancor pieno di lacrime e già racconsolato, sorrise l'umido mattino dopo la tempesta. — ... il mondo è vasto abbastanza e le gambe ti reggono ancora. — Vediamo un po' che ne pensa questo miscredente — Salute, Bortolo! — E non si deve a Bortolo, se il cielo ha benedetto quelle fatiche e fatto crescere dalla pietra la ricchezza? —

In takih, plastičnih, dobro prelitih mest je v knjigi obilo. So pa tu pa tam seveda tudi taka mesta, kjer ni prevod tako točen, skrben, kakor bi bilo treba in kjer Cankarjeva beseda ne govori tako neposredno in plastično. Včasih sta se prevajalca izognila težkočam originalovih subtilnosti, obšla sta tako rekoč Cankarja in se zadovoljila s približno označbo njegove besede ali pa se jima je razporedba slike kar sama od sebe zveržila drugače, da je stavek sicer sličen, a vendarle bistveno izpremenjen. Tak primer, da navedem le enega od nekaterih, je sledeči: Prese il sentiero che attraversava i campi e correva lungo il ruscello perdentesi nella bianca sabbia. — Včasih se mi vidijo tudi nekateri vložki, s katerimi skušata prevajalca stavek originala nekoliko razbistriti, nepotrebni in so odveč, kakor n. pr. v sledečem primeru: Nato je vstal, pa odkril se je in je držal klobuk z obema rokama. — Quando l'ebbe vuotato (!), si alzò, si levò

il cappello, e restò ritto, tenendolo con ambe le mani. — Ali pa sledeči primer: Lo studente volse lo sguardo verso il punto che Bortolo gli indicava. — Original pa pravi: Študent je pogledal in se je začudil. — Tu ni naravnost govora o mestu, ki ga je Jernej kazal, ampak o študentovem začudenju, česar prevod ne omenja.

Kakor je stavek o «narobe vozu» lepo in zmislno preveden, tako se je prevajalcema ponesrečila «narobe kmetija». Njuna interpretacija kmečke modrosti, ki je včasih polna zdrave, naravne filozofije, bo vendarle prehuda v tem stavku: Il campo si capovolge, se il padrone itd. — Narobe kmetija pač znači v tem primeru «narobe-gospodarstvo» in tega ne čutiš iz prevoda.

Res je, da so mestoma naravnost izborno podani v italijanščini posebni izrazi iz slovenske folkloristične malhe in prav zato mi je povsem nerazumljivo, kako se je moglo zgoditi, da so slovenski »ibljatarji« postali italijanski «mercanti» (trgovci), ko se Italijan za slabo ravnanje pritožuje z «mi hanno trattato a modo di sgherri (birri)»; saj so se v Slovencih obmejni stražniki (Überreiter) izpremenili v ljudski govorici v strašne »ibljatarje« in imajo Italijani «gli sgherri austriaci» ali «birri» že od 60 let v strašnem spominu.

Med drobnimi stvarcami, ki jih utegne kdo tu pa tam še iztakniti, naj omenim eno kar od prvega začetka: «dolg (star in siv)» ne pomeni v tem primeru «allampanato» (= magro come una lampana), kar bi bilo po naše: suh ko trska! ampak bi bilo bolje rečeno «spilungone», kar znači «parlando di persone, a s s a i l u n g o». In tak je bil najbrž Jernej, ko ga je Cankar prvič ugledal na Sitarjevi pogrebščini.

Takih malenkosti bi bilo morda še kaj, a čemu naj si kratimo veselje z natikanjem strogih profesorskih očal, ko itak nočemo zmanjševati vrednosti in važnosti, poudarjamo še posebej, tega prvega prevoda našega Cankarja, ki mu želimo po italijanski zemlji: srečno pot!

Slovenska založništva pa naj si ogledajo, kako je moči tudi z majhnimi, skoraj neznatnimi sredstvi ustvariti knjigi vendarle okusno in čedno zunanje lice.

Janko Samec.

Pavel Perko, Z naših gorâ. Zbirka novel, slik in črtic. Knjiga I. 200 str. 1924.

Pavel Perko je brez dvoma eden najboljših nekdanjih dominsvetovih pripovednikov. Začel je vanj pisati že kot dijak še pod pokojnim Francetom Lampetom in ostal mu je zvest do današnjega dne, ko pase kot dolgoleten župnik v Črešnjicah svoje ovčice po hribih in grapah med Tuhinjem in Črnim grabnom.

Z Golarjem sta si rojaka: oba kmečka sinova iz okolice Škofje Loke, Golar izpod Osojnika, Perko izpod Blegoša, oba trdni gorenjski korenini. Tudi v letih si nista preveč narazen in pisati sta menda tudi začela hkratu, ko sta kot petošolca stanovala skupaj v Florijanski ulici. Toda medtem, ko je Golar kljub svojim šolam, kljub svoji izobrazbi ostal v svojem srcu popolnoma preprost, pristen domač gorenjski kmet, je Perko oblekel talar, se povzpел na prižnico in govori v svoji vzvišenosti od zgoraj doli: «Ljudstvo slovensko!» (Str. 4.)

Tako ne govori pisatelj svojemu narodu, tako govore gospod fajmošter svojim vernim ovčicam — sem si mislil, ko sem prečital «Pozdrav» in zdelo se mi je, da prijatelj Perko ni vsega povedal, kar je mislil, da je glavno zamolčal in da bi moral zadnjemu stavku: «Ako Tvoja slika kaže več vrlin ko n a p a k: j e t o T v o j a č a s t» dodati: «in moja zaslugâ», ker tako govori vedno pravi pastor regis.

Samo dva svečenika-umetnika sem poznal, ki nista trpela, da bi se jima izven cerkve opletal talar okrog nog in ju oviral pri hoji, temveč sta ga vselej slekla ali pa enostavno zavihala in korakala potem moško okoli. To sta bila dva Antona — Aškerc in Medved. Da Pavel Perko ne spada med take, to vem, ker drugače bi ne postal župnik.

In še sem dejal sam pri sebi, ko sem prebral «Pozdrav» in videl spredaj sliko kaplana Perka: Te novele in črtice so pač čisto navadne «fabulae ad usum delphini», nekak poljuden krščanski nauk!

Z nezaupanjem in s predsodkom sem začel brati v knjigi črtico za črtico; sedem jih je. Prebral sem vse in reči moram, da so me prijetno iznenadile. Nič prisiljenega, nič umetničenja, nič nepotrebnege, vsiljivega modrovanja. Skromno, a lepo gladko teče pripovedovanje od začetka do konca.

Da se veliko raje mudi pri dušno dobrih kakor pa pri slabih značajih, mu kot duhovniku ni mogoče zameriti. On rad olepšava in idealizira. In ravno to ga dela malo preveč enostranskega. Ta enostranost se še posebej občuti v črtici «Moško in odločno» (str. 101.), ki je preveč samokatoliško pobarvana in res izgleda, kakor da bi bila naročena od neke strani v svrhu propagande za zidanje katoliških domov. Ta črtica kvari sicer celotno prav dober vtis zbirke.

Neka posebnost Perkova je, da rad pušča svoje junake same pripovedovati (Dr. Lovro), ali da se vživi vanje in ponavlja v povesti kakor po stenografičnih zapisih njih govoric ter njih premišljevanja in preudarke, besedo za besedo, stavek za stavkom (Uljudna, Tinačka, Kljekljarica, Mrakov Tomaž).

On polaga tudi veliko več pažnje na notranjo, duševno plat življenja oseb, ki jih opisuje, kakor pa na njih dejanja.

Najbolj gladko mu teče in gre torej najbolj od srca povest «Dr. Lovro» (str. 37.), ki je obenem najdaljša in dá slutiti, da je v nji precej osebnega pisateljevega doživetja.

Umetniško najbolj dovršena je po mojem mnenju Tinačka (str. 82.), najbolj enotno zaokrožena pa «Korošica» (str. 180.). Z veliko ljubeznijo je tudi opisan pristen gorenjski tip, vaški pot Mrakov Tomaž (str. 160.). Kar vidiš tega sanjača: voznika, kako sedi na vozičku z vajeti in kratkim bičem v roki, ves zatopljen v svoje sanje, iz katerih se vzdrami le za hip, kadar obstane njegov Pram tuina tam pred občestno hišo, kjer je treba odložiti kakšen tovor.

Priznati moram Perku, da je kljub oviri, ki mu jo pri njegovem umetniškem delovanju povzroča talar, ostal njegov prirojeni umetniški čut dovolj močan, da ga ni omračil verski fanatizem in da ni postal, kakor mnogi drugi, strankarsko tendenciozen.

Knjigo je tiskal in izdal A. Slatnar v Kamniku na finem papirju in kakor vedno nad vse lično. Naslovno sliko je naslikal J. Grčar. *R. P. Petruška.*

Branimir Čosić, Vrzino kolo. Roman. Izdanje S. B. Cvijanovića, Beograd 1925. Str. 156.

Preko tretjine knjige sem se dobral z veliko skepso. (Knjig jaz ne berem drugače, kakor da jim dajem vplivati nase s skrajno odpornostjo ali s skrajno privlačnostjo.) Slednjič me je priklenila. Da se razumemo: Še vedno nisem prepričan, da je avtor zgostil vanjo ritem, psiho in znamenja določene dobe, najmanj pa te še zmerom nepremagane dobe, ki sta jo spočela v avgustu 1914. prvi granatni tresk in zadnja agonija neke do mozga nagnite civilizacije. Niti se pisatelju ni posrečilo, prikazati nam specifično podobo pokolenja, ki sta ga ta dva znamenita dogodka uvedla v šolo življenja in ki je potem maturiralo med zlodjevskim dirindajem povojnega moralnega mačka, s krvjo obrizganega revo-

lucijskega obračuna, kapitalistično mirovne konferenčne impotence, akcije in reakcije, verižništva, eruptivno splošnega poželenja po fizičnem uživanju, mrzličnega iskanja nove filozofske in družabne teorije, golote globokih in visokih dekoltejev, pokopa vseh starih oblik, jazzbanda in poshymminele mode. Kajti ta tucač mladine obojega spola («višji» in «velikomestni» milje), ki se je zbrala na skrajnem koncu dalmatinske riviere, v mestu mrtvih spominov, novega po-tehniciranega življenja in tujskega prometa, v Dubrovniku, da nam pokaže, kako se je v vojno-povojnem okolišu naučila teoretizirati o življenju in ga prakticirati; ta mladina, ki doživlja svoje včasih bolesterne ljubavne konflikte med dineji in večerjicami v tujskem penzionatu, med solnčnimi in vodnimi kopelmi ob večno sinjem morju, na romantičnih sprehodih pod mesečino ter izletih na Lapad in Lokrum: ta mladina ne dela in ne pojmuje nič drugače nego tisoč mladine pred njo. Nič me ne moti, da spregovori včasih polovično besedo o svobodni ljubezni ali o nezmislmem iskanju zmisla temu življenju, kajti to so stvari, ki so stare skoraj kakor vsa pokolenja. Oblike so se izpremenile, duh oblik — ne duh življenja! — je ostal isti. Nad nezmislčnostjo tega življenja so obupavali, streljali se že predpotopni Wertherji; in če preudarimo natančno, je olepšaval španski oklopni moderer človeško telo prav tako malo, kakor moderne polovičarske nagote pod vratom, na hrbtu, po ramenih in nad mečami do kolen — in še višje; foxtrotti in huppa-huppe pa se v namenu nič ne razlikujejo od gavot in menuetov XIV., XV. in XVI. Ludovika ali od oslinjenih šentvalentiniad srednjeveških skakačev — oboje ima v sebi ritem razdražene seksualne krvi. Še več nego staroveški so ljubezenski dogodiljaji s propalimi knezi («zadnjimi svojega rodu» — seveda), z vdovicami, v polmisterioznost zastrtimi in s filistrstvom domačnosti vabečimi, ter z nepričakovanimi pobegi histeričnih devičic, ki uidejo z «močnimi», ciničnimi mladiči, ker jih tisti drugi, umirjeni, dolgočasijo. To so torej zunanosti, in moti se, kdor meni, da je mogoče samo s temi zunanostmi podajati vpogled v viharje in tišine naše dobe. Vzel sem pa ta roman kot nepretenciozen, realističen roman o ljubezni med ljudmi, ki se na koncu vzamejo, ker so si bili že od začetka namenjeni, in ki se razidejo, če si pač niso bili namenjeni. S tega stališča gledano, je napisal Čosić več nego navaden ljubezensko-psihološki roman, kakor izhajajo v podlistku kakšnega časnika. Čosić ima slog (sicer nič preveč originalnega), ima lep jezik in tehniko, ki spominja na rutino, je mestoma tudi pesnik z dobrimi primerami in duhovitimi domisleki, dejanje se mu precej zanimivo zapleta in odpleta — ima skratka vse lepe lastnosti, ki usposablajo dobre pripovednike, ustvarjati vedno boljša dela. (Če se prav spominjam, sem nekje bral, da je to avtorjev knjižni prvenec.) Kdor bo razumel njegovo delo kot umotvor, ki noče injecirati pobude v žile in polniti glave s presenetljivo točnim modrovanjem o življenju, smrti, bogu in, z dvema besedama, o vsem (modrovanje, ki nam je postalo vsakdanja potreba in mogoče ne ena izmed najnepotrebnejših): kdor ga bo tako razumel, bo odložil knjigo s simpatičnimi občutki do avtorja. In se ne bo branil vzeti še kakšno njegovo knjigo v roke, če nam jo napiše.

Kocjan.

Maurice Lange: Le comte Arthur de Gobineau, étude biographique et critique, 1. zv., vel. 8°, XII + 291 str. Izdaje modroslovske fakultete na strasburškem vsučilišču. Snopič 22.

Po izvrstnih delih, ki sta jih posvetila grofu Arturju de Gobineauju Ernest Seillière in Robert Dreyfus na Francoskem, in po uglednih raziskavah številnih učenjakov, med katerimi ne gre prezreti L. Schemanna na Nemškem, zasluži danes omembo toli bistroumna kot nova študija: lepa knjiga, ki jo je Maurice

Lange, žal po prerani smrti lani ugrabljen filozofskemu oddelku strasburške univerze, pravkar napisal o tej zanimivi in privlačni osebnosti.

Kakšen je bil pisateljev namen? Katere metode se je držal? Stavck iz njegovega Uvoda nas dovoljno o tem pouči: «Razložiti delo s človekom». To je krasno geslo, ki zasluži, da na kratko povzame moderne raziskovalne načine. S toplim sočuvstvom, a tudi z bistrovidnostjo je hotel M. Lange pokazati, kako (str. 4) «Gobineaujeve zamisli izvirajo iz njegove naravi in so skoro zgolj odsevi njegovih prirojenih nagnjenj, okrepljenih po vzgoji, po vplivu osredja in po življenjskih izkustvih; iskati v potezah njegove osebnosti in v nagonskem odporu proti težnjam sodobne družbe dušeslovno podlago njegovemu individualizmu; razjasniti z isto osnovno duševnostjo njegovo domotožno občudovanje za fevdalno družbo in torej za germanske samosilnike, ki v njegovih očeh utelešajo duha, in na drugi strani njegovo mržnjo do stremljenja po splošni enakosti, zastopanega v krščanstvu, kesneje v demokraciji, pošasti, ki ji je Francija izvoljena dežela; spoznati v sistemu, ki smatra mešanje krvi za vzrok usodnega prepadanja, in — to nas še tolaži nad onim — v ponosni avtonomiji, celo v immoralizmu višjih osebnosti skrajne posledice najstrastnejše in najbolj pristranske logike: takšna je bila naša namera...»

Neobjavljeni rokopisi, shranjeni v knjižnici strasburške univerze, so bili obilo izkoriščeni: to ni najmanjša zasluga tega spisa, čigar prikupna oblika ne more zatajiti trdne in točne dokumentacije, pazljive in neprizadete analize.

Grof Artur de Gobineau je potomec stare rodovine, katere propad je pospešila francoska revolucija. Njegov oče, upokojen častnik, mu je vcepil žalovanje po lepi ukinjeni preteklosti in sovraštvo do nove dobe. Otrok, ki ga je odgajal domači učitelj, zaverovan v nemške metode, je rasel pod njunim vplivom. Na gimnaziji v Bienni se pouk vrši v nemščini in mladenič krepko napreduje v nemških, grških, latinskih in orientalskih naukih. Vrnivši se leta 1830. na Francosko, se Gobineau dve leti brez uspeha pripravlja na lorientsem kolegiju za izkušnjo v Saint-Cyru. Z 19 leti, ko je prišel v Pariz, evo vam nastajajoče njegove osebnosti, kakor jo je M. Lange umel opredeliti z redko srečo (l. c. 19):

«Ponoš na ime in na »pleme«, zagrenjen z boleznim čuvstvom pojevanja, ki je od veka do veka spravilo plemiško družino v neprimeren družabni položaj in v preskromno gmotno stanje; verna vdanost oblikam prošlosti in dednim šegam starega plemstva; gnus in odpor napram novim običajem, navadam, napravam; obilna in plodna domišljija; strastna vnema za pesništvo... vse te poteze, ki jih nahajamo pri možu, so že takrat naznačene pod vplivom prirodnih darov deteta, krajev in okolij, koder je rasel, njegovih učiteljev, njegovega štiva in po temnem delovanju njegovega notranjega življenja. Življenje jih bo samo še poglobilo.»

Kakor Stendhalov ali Balzacov junak je Gobineau prispel v Pariz z željo, da bi se odlikoval, in s trdno voljo, da uspe. Dvanajst let ljute borbe, napora in razočaranj mu ni moglo izpodkopati teh srečnih nakan. V početku se mora zadovoljiti s skromno službo pri «Francoski družbi za plinsko razsvetljavo»: koristne zveze v legitimistični družbi mu vendar ne morejo pomoči iz gmotne stiske: odreči se mora ljubljeni mladenki in to ljubavno razočaranje mu pusti trpko žalovanje. Sotrudništvo pri enodnevnih listih ga ne potegne iz neprilike, zato sprejme leta 1839. za 100 frankov na mesec dolgočasno službo kot «jezikovni pomočnik» pri poštni upravi. Po prekuciji leta 1848. mu beda prizadeva, kakor pravi, mnogo otepanja in ohodkov. Na srečo ga leto kesneje publicist in politik De Tocqueville pozove k sebi ter otme iz strašne siročine, dokler mu ne preskrbi

diplomatskega mesta. Od leta 1843. do 1849. je navzlic vsem težkočam utegnil napisati šest romanov in štiri pesnitve, od katerih je bilo le dvoje nastujenih: Slovo Dona Juana (44) pod zaščito zajemljivega književnega kročka, Les Cousins d'Iris, in pa Rimana kronika o Jeanu Chouanu. Njegovi romani izhajajo v listih: Scaramouche (l'Unité, 43) les Aventures de Jean de la Tour Miracle (la Quotidienne, 46), Prigode Nikolaja Belaveira (l'Union Monarchique, 47), Gdčna. Irnoisova (le National, 47), Ternove (J. d'Ébats, 47), l'abbaye de Tiphaines (l'Union, 49). Vsi junaki teh romanov «Vikingi, normanski vitezi, zajemniški besroni in srenjski načelniki, condottieri, hugenotski stotniki, ligaški poglavarji... Vendejci in Jakobinci, Napoleonomi častniki in vojski, val si v reznici sliči po svoji odločnosti, po brzini svojega pogleda in svojih ukrepov, po trmasti vnezi za misel, stvar ali samo za lastni prid» (l. c. 62). (Konec prib.)

René Martel. — Iz francoskega rokopisa poslovenil A. D.

KRONIKA

V. Blasco Ibañea. Vicente Blasco Ibañea se je rodil v Valenciji leta 1867. V zgodnji mladosti je odšel v Madrid, kjer ga je sloveči romanopisec Fernández y González (španski Aleksander Dumas) vzel za tajnika. Medtem je posočal madridsko vsučilišče, odkoder pa so ga zapodili zaradi prekucniških nazorov. Vrnil se je v Valencijo, kjer je deloval zoper kraljevske oblasti in zoper nasilstvo, ki se skriva v senci stolne cerkve, kakor se naziva eden njegovih romanov, znan tudi po nedavni francoski Hušvi operi «Dans l'ombre de la Cathédrale». Ker se je udeležil vataškega pokreta leta 1869, je moral pobegniti na Francoško. V Parizu je dovršil svoje «Zgodovino španske revolucije v 19. stoletju». Vrnivši se domov, je ustanovil republikanske novine El Pueblo (Ljudstvo), za katere je napisal poleg številnih novel prvaa svoja romana «Arroz y tartana» — Riž in tartana, povest valencijske male meščanke, ki jo pogubi nje spogledljivost — in «Flor de mayo», Majski cvet, čigar glavne osebe so ribiči in tihotapci.

Obdolžen soudeležbe pri nemirih, ki jih je izvajala kubanska vojna, je v pomorščaka preoblečen odplul z jadrnico v Italijo, kjer se je mudil štiri mesece. Njegovi vtiski s poti so zbrani v «En el país del arte». V deželi umetnosti. Blasco se vrne na Španjko, se predstavi načelniku 3. armadnega sbora; primejo ga ter obsodijo na štiri leta prisilne delavnice (1897). Svoje kazen odsedi v neki valencijski ječi.

Pomiloščen po devetih mesecih, se nastani v Torrevisju, kjer nastane večina njegovih povesti, združenih pod naslovom «La Condemada». Ko pride zopet v Valencijo čez leto in dan, ga izvolijo za poslanca (1898), da bi dosegel parlamentarno nedotakljivost. Tačas obelodani roman «La Barraca», ki mnogim kritikom velja kot eden najboljših proizvodov španskega slovstva v zadnjih 40 letih.

Kot narodni zastopnik se udeleži sedmih legislatur in uvidi, da Španija ni zrela za demokratsko vladavino. Leta 1906. odloži mandat in dá imenovati na svoje mesto svojega tajnika. «Politiko mrzina» se je izrazil ob priliki, «to je prostaske zvanje.» Laska si, da je bil zgolj umetnik, zapleten v politiko, in kar se dá malo politik. Ako pa je ostavil bitko, je vendar ostal zvest svojemu praperu: ta borec se ni priklonil nobeni stranki. Hrupne preteklosti ni zatajil.

Poslej misli zgolj na pisateljstvo. Med mogočnimi deli, ki so si osvojila vso Evropo, naj navedem: Entre naranjas, Med oranžami (1899), Sonnica la cortesana (1906), Cañas y barro, Lože in blato (1901), omenjena

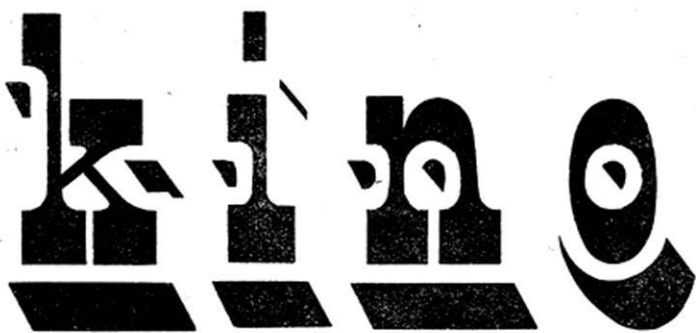
la Catedral (1903), El intruso, Vsiljenec (1904), la Bodega, Kréma (1905), la Horda (1905), la Maja desnuda, ki slove v francoščini manj skrivnostno: la Femme nue de Goya (1906), v hrvaščini pa Gola Maja, potopis Oriente (1907), Sangre y arena, Kri in arena (1908), los Muertos mandan, Mrtveci velevajo (1909), Luna Benamor, Los Argonautas; Los cuatro jinetes jinetes del Apocalipsis, Štirje jezdec iz skrivnega razodetja; potem vojni roman iz Sredozemskega morja: Mare nostrum (1919), Los enemigos de la mujer, Neprijatelji ženske, ki jih je lani E. Marquina spravil na oder, članki El militarismo mejicano, iz katerih je «Slovenec» 8. marca t.l. priobčil moj prevod o slikovitih soldaderah pod naslovom Revolucija v Mehiki, El préstamo de la difunta, Posojilo pokojnice; El paraíso de las mujeres; Á los pies de Venus, Ob Venerinih nogah; la Tierra de todos itd.

Nazadnje imenovani roman je morda najbolj napet, zanimanje raste po vsakem poglavju, dejanje obiluje z izvirnimi zastranicami in dramatičnimi dogodki. «Zemlja vseh ljudi» se pričinja v Parizu, to pa v aristokratskem in pustolovskem okolju, ker so te osebe iz visokih krogov hkrati do ušes zadolžene. Pred vami se razvija posmešljiva slika elegantnih tujcev, ki ne poznajo vesti, živče okoli Zmagoslavnega loka zgolj denarju in ljubezni. Dama iz tega odličnega sveta, vražje brezvestna, pobegne v Ameriko noter v pokrajino argentinske ljudovlade, ki se začinja vzdolž Črne reke do patagonskih mej. Avtor, ki je prebil nekaj let med naselniki Južne Amerike in celó objadral zemeljsko oblo, je vložil v ta roman vse svoje izkušnje v pusti Patagoniji. Razni tipi evropskih doseljencev, klatisvitezov, srečelovci, ki se nikjer trajno ne udomijo, španski ter italijanski emigranti, ki se trudoma bogatijo, da bi postali kdaj vplivni v domačih krajih, pokrajine Pampe, vse je mojstrsko popisano, v naglem dejanju, sijajni zgoščenosti, saj avtor ima polno izkustev. Odlična ženska, presajena v to osredje, zmede vse vkup, ljudi in stvari, dokler ne napoči velika žalna igra. V poslednjem poglavju je po desetih letih pozorišče preneseno zopet v Pariz in konec izzveni v pesniško melanholiho in filozofsko namero, ki je napravila globok dojem na občinstvo.

Ibáñezov talent se označuje s slikovitostjo, točnim opazovanjem, istinitostjo in razmahom. Po pravici ga zovejo Goyo španskega romana. Delaven je od sile. «Jako naglo pišem roman, čim ga imam v glavi,» je poročal pred tremi leti po nekem obisku v Južni Franciji Pierre Loewel o Ibáñezu, ki se vdaja samo trenutnim občutkom: «Pred desetimi leti sem marsikaj občudoval, kar mi je danes tuje.» Pisateljski spori so mu mar kot lanski sneg. Hoče biti zgolj romanopisec, za katerega zahteva kot Balzac ali Zola: domišljijo. «Danes se često greši v tem pogledu, premnogi romani so dolgočasni, ker pisec venomer sili v ospredje z razlagami. Pravi romanopisec se umakne, češ: prostora teatru... Današnja mladina je tako korektna, polizana, tako pametna!... Ej, nekdanji velikani so pomrli... pa tudi norci! Se vam ne zdi, da nam jih manjka?»

Za sloves Ibáñezu ni bilo potreba izzivati španskega kralja na sablje, nič ni pridobil, če je zdaj ob prevratu vlada zahtevala od Francije njega izročitev. Ne z rapirjem, ampak s papirjem si je priboril ugled. Na omotu romana Mare nostrum vidimo seznam: obras traducidas del autor, do 1919. je prevedenih od 27 zvezkov 16 na ruščino, 13 na francoščino, ne dosti manj na druge jezike, kot angleščino, nemščino, italijanščino, nizozemščino, portugalsščino i. dr. Pri nas je mogoče kak podlistek zagledal beli dan.

A. D.

LJUBLJANSKI DVOR

Telefon štev. 730.

**Najlepše in najmodernejše
velikomestno kino-podjetje
v Jugoslaviji!**

**Predvajajo se vedno velike
svetovne in brezkonkurenčne
filmske senzacije!**

**Pri predstavah sodeluje
najboljši in obče priljubljeni
orkester v Ljubljani**

Pridite, da se prepričate!

NOVE KNJIGE

Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico * označene so natisnjene v cirilici):

Cankar Ivan, Paní Judita. Ze slovinštiny přeložil Vojtěch Měrka. Prostějov. J. F. Buček. Leto ? 100 str.

***Čika Jova Maloj Srbadiji**. Dječje pesme Jovana Jovanovića Zmaja. Beograd. S. B. Cvijanović. 1925. 76 str. Cena 10 Din.

Kranjec Silvo, Pregled zgodovine Srbov, Hrvatov in Slovencev. Ljubljana. Jugoslovanska knjigarna. 1925. 115 str. Cena broš. 18 Din, vez. 24 Din.

Kuhar Lovro, Povesti. Ljubljana. Zadrúžna založba. 1925. 141 str. Cena 15 Din. (Leposlovna knjižnica, I. zvezek.)

Lah Ivan, Knjiga spominov. Ječe — Moja pot — Dan 1914. Ljubljana. Tiskovna zadruga. 1925. 163 str. Cena broš. 35 Din, vez. 45 Din, poštnina 2 Din.

Leksikon, slovenski biografski. Uredil Izidor Cankar s sodelovanjem Joža Glonarja, Fr. Kidriča, Janka Šlebingerja. I. zvezek. Ljubljana. Zadrúžna gospodarska banka. 1925. 160 str. V subskripciji stane celo delo 500 Din, posamezni sešitki 90 Din.

Pismo, sveto, novega zakona. Prvi del: Evangeliji in apostolska dela. Priedili Fr. Jerè, Gr. Pečjak in A. Snój. Ljubljana. Katoliško tiskovno društvo. 1925. XV + 431 str. Cena vez. 48 Din, 60 Din in 84 Din. (Bogoslovna akademija, knjiga 7.)

Remec Alojzij, Magda, tragedija ubogega dekleta v dvanajstih scenah. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1924. 85 str. (Splošna knjižnica, 46.)

Sever, književni. Časopis za književnost, nauku i kulturu. Urednik: Milivoje V. Knežević. God. I. Knj. I. Sv. I. Subotica. 1925. 40 str. Cena celoletno 90 Din, številka 8 Din.

Stanojević St., Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka. I. svezak. Zagreb. Bibliografski zavod. 1925. 112 str. Cena zvezku 45 Din.

Steska Henrik, O javni upravi. Upravnoppravna in upravnopolična razmotrivanja. V dodatku Pravilnik Upravnega sodišča za Slovenijo. Ljubljana. Zvezna tiskarna in knjigarna. 1925. 176 str. Cena broš. 28, vez. 36 Din. (Splošna knjižnica, zv. 53.)

Škrat, humoristični list za Slovence. Letnik I., štev. 3. Urejuje Viktor Fric. Celje. 1925. 8 str. Cena številki 2 Din.

Tolstoj Aleksej T., Knez Serebrjani. Roman iz časov Ivana Groznega. Prev. vedel Al. Benkovič. Prevalje. Družba sv. Mohorja. 1925. 494 str. Cena za ude broš. 31, vez. 40 Din; za neude broš. 41-30, vez. 53-40 Din. (Mohorjeva knjižnica 5.)

Zigon Avgust, Francè Prešeren poet in umetnik. Kot komentar k izdaji iz leta 1847. Celovec. Družba sv. Mohorja. 1894. CXCH + 88 + 12 str. Cena za ude broš. 48-80, vez. 55-70 Din; za neude broš. 65, vez. 73-70 Din. (Slovstvene knjižnice I. zvezek.)

***Živadinović D. V.**, Vrnjačka banja i lekovite vode uopšte. Beograd. S. B. Cvijanović. 1925. 96 str. Cena 15 Din.

NAJNOVEJŠE KNJIGE

Tiskovne zadruge v Ljubljani, Prešernova ulica 54

Ivan Lah: **Knjiga spominov.**

Vež. 45 Din, broš. 35 Din, pošt. 2 Din.

Nušič-Govekar: **Narodni poslanec**
Komedijska. Broš. 18 Din, pošt. 75 p.

Puškin-Prijatelj: **Kapetanova hči.**
Povest. — Broš. 24 Din, vež. 29 Din,
po pošti 1'20 Din več.

Schönherr-Skrbinšek: **Zemlja.**
Komedijska. - Broš. 15 Din, pošt. 75 p.

Budal: **Križev pot Petra**
Kupljenika. Povest.
Vež. 22 Din, br. 17 Din, pošt. 1'50 Din.

Melik A.: **Jugoslavija. I. del.**
Druga predelana in pomnožena izdaja.
Navadna izdaja 60 Din, boljša 75 Din,
po pošti 2 Din več.

Levstik VI.: **Deček brez imena** in
druge zgodbe za mlade čitatelje.
Broš. 25 Din, vež. 30 Din, pošt. 2 Din.

Tavčar dr. Iv., **Zbrani spisi.**

V. zvezek. (Izza kongresa.)

Broš. 84 Din, v celo platno vezan
100 Din, polfranc. usnje 105 Din, po
pošti 2'50 Din več.

Kersnik Janko: **Cyklamen.** Roman.
Vež. 27 Din, br. 22 Din, pošt. 1'50 Din.

Kersnik Janko: **Agitator.**
Broš. 18 Din, vež. 23 Din, pošt. 1'25 Din.

Sienkiewicz: **Potop.** 1.—4. sn.
Broš. s poštnino 50 Din.

Frana Maslija-Podlimbarskega
Zbrani spisi. I. zvezek.
Uredil dr. J. Štebinger. Broš. 70 Din,
po pošti 2 Din več.

Filip Dom-Bradač: **Kako so se**
vragi ženili.
Broš. 30 Din, vež. 35 Din, pošt. 1'50 Din.

DELNIŠKA TISKARNA

D.

D.

BRZOJAVI: DELTISK
TELEFON ŠT. 132

ČEKOVNI ZAVOD
ŠTEV. 11.630

V LJUBLJANI, MIKLOŠIČEVA CESTA 16

Izdeluje vse tiskovine do naj-
umetnejšega barvotiska kakor
tudi natiskuje liste, časopise,
trgovinske in uradne tiskovine
Vsa tiskarska dela izvršuje kar
najhitreje in najvestneje po
strogo strokovnih pravilih

Obenem priporoča svojo
kar najbolj moderno urejeno

KNJIGOVEZNICO

ki izvršuje knjigoveška dela naj-
preprostejše do najfinejše vrste
Stroj za črtanje trgovskih knjig